№ 196 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 28 1905 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 28 № 196

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». Tiflis, Rédaction «Mschak». Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ. Տէլէֆօն № 253.

Մարֆա Բօգդանօվնա Սարգիսեան, Գայիանէ Բօգդանօվնա Աբաղս, Յովսէփ Բօգդանովիչ, Կոնստանտին Բօգդանովիչ, Սօֆիա Միխայիլօվնա և Վիլհէլմինա Ալեքսեօվնա Պօպօվները յայտնում են իրանց ազգականներին և ծանօթներին չորս առաջինները իրանց եղբօր, իսկ երկու վերջինները իրանց տագր

Բ Ա Գ Ր Ա Տ Ի

մահվան մասին, որը տեղի է ունեցել այս տարվայ օգոստոսի 2-ին, Պեչնով քաղաքում: (Լիֆլ. Ն.)

1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վերջին տեղեկութիւններ. Տեղեկութիւններ գաւառից. Տեղեկութիւններ Պարսկաստանից. ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Շնորհաւորական հեռագիրներ. Զեմստվօյի և քաղաքային ինքնավարութեան գործիչների համագումարը. Քաղուածք ռուս մամուլից. Օգնութեան գործը. Նամակներ Ախալցխայից, Ալէքսանդրօպօլից. Նամակ խմբագրութեան Հերքումն. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ Կարմիր հեքիաթներ:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

«Մշակի» երէկվայ համարում մենք հաղորդեցինք, թէ ինչ վտանգաւոր գործ են կատարում Պարսկաստանում տարածվող չինծու լուրերը:

Խռովարարները չեն դադարում իրանց յանցաւոր գործը առաջ տանելուց և դիմում են ամեն միջոցի պղտորելու մահմեդական ժողովրդի մտքերը հայերի դիտումների վերաբերմամբ:

Աչքի առաջ ունենալով ոչնչացնել և կամ գոնէ թուլացնել խռովարարների դաւերը, Թիֆլիսի հայ հոգևորականութեան ներկայացուցիչը՝ Թեմակալ առաջնորդը մտադիր է շիա մահմեդականների հոգևոր պետի չէյխ-ուլ-իսլամի հետ միասին ուղարկել մի հեռագիր, Թաւրիզի գլխաւոր մուշտէիդին և հերքել հայերի վրա բարդվող զրպարտութիւնները:

Պէտք է խոստովանել, որ ինքը Թաւրիզի մուշտէյիդը ամենևին չէ համակրում թուրք-հայկական ընդհարումներին և իր կողմից շարադրել է մի կոչ, որ պէտք է տարածվի շիա մահմեդական ժողովրդի զանազան խաւերում վերջ դնելու անմիտ թշնամութեան, որ սերմանվում է երկու հարևան ժողովուրդների մէջ:

Այդ կոչը այն համակրելի երևոյթներից է, որ մենք միշտ ողջունել ենք և միայն մի բան կը ցանկանայինք, որ նա չը խեղդվէր կովկասեան խռովարարների դժոխային դաւերի սարսափելի ժխորի մէջ:

Պարսից հիւպատոսարանի պաշտօնեաներից մենք տեղեկութիւն ստացանք, որ հիւպատոսարանը իր կողմից շարունակում է նպաստել խաղաղացման գործին և ուղարկում է Պարսկաստան հանգստացնող հաղորդագրութիւններ հայերի մասին: Պարսից կառավարութիւնն էլ գործ է դնում իր կողմից միջոցներ ընդհարումների առաջն առնելու համար, բայց և այնպէս անկարելի է անտես առնել խռովարարների յամառ գործունէութիւնը:

—

Մեր ընթերցողներին յայտնի է այն քստմնելի եղեռնագործութիւնը, որին զոհ գնացին Սամսօն Գեանջունցեան և գերմանացի Իօրբշտադտ, երբ նրանք գնում էին Ելլախից դէպի Շուշի: Այդ դժբաղդ ճանապարհորդներին սպանող յանցաւորները մինչև այժմ չեն բռնված և ազատ շրջում են իրանց գիւղերում:

Այժմ կարող ենք յայտնել, որ կառավարութեան կողմից խիստ պատուէր է տրված որոնել և գտնել յանցաւորներին: Եւ անկասկած, երբ յանցաւորները պատասխանատւութեան և դատի կենթարկվեն, այն ժամանակ շրջապատողները կը տեսնեն, որ յանցանքը զսպվում է, չարագործը պատժվում է և ուրեմն այլ ևս հրապոյր չէ մնում կասկածելի արկածախնդրութեան և աւազակութեան համար:

Կարևոր ենք համարում արձանագրել, որ նուխայի շրջանի գիւղերում կարգադրված է խիստ միջոցներ գործ դնել: Դա սկիզբն է վարչական նոր ուղղութեան, որ նպատակ ունի զսպել աւազակաբարոյ գործողութիւնները շօշափելի պատիժներով և գրկանքներով: Մինչև այդ գործադրվում էին յորդորներ, խրատներ և նախազգուշացումներ: Եւ ցաւալի է, որ յանցաւոր գործողները չը գնահատեցին այն լաւ վերաբերմունքը, որ կար դէպի նրանց ամբողջ եօթ ամսվայ ընթացքում, սկսած փետրվարեան դէպքերից մինչև այս օրերը:

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Գողթան գաւառ, 23 սեպտեմբերի: Հաստատ աղբիւրից տեղեկանալով (գիւղերից ստացված) Գողթանի ծայրերում հայ գիւղերի անպաշտպան դրութիւնը, դիմում ենք ձեզ՝ և խնդրում միջնորդել Փոխարքայի մօտ երկրորդական պօստ կանգնեցնելու համար սահմանագլխում. Օրդուբաթից մինչև Կարճևան, Մեղրի, և եթէ կարելի է, աւելի հեռու՝ Շիլվանիձոր:

Արաքսի այդ աւազանը լինելով նաև սահմանագլուխ երկու պետութիւնների մէջ, (պարսից և ռուսաց) զուրկ է ինքնապաշտպանութեան միջոցներից, որից յաճախ պատահում են բարդութիւններ երկու ազգերի մէջ ի վնաս հայերի. (ինչպէս օրինակ Վահրավարի, Դաշտունի և Կարճևանի դէպքը, Շիրվանիձորից աղջիկ փախցնելը). վերջին օրերս թուրքերը ամրացել են Արաքսի միւս ափում կիրճերի մէջ՝ և գնդակահարում են այս կողմից անցնողներին. Կարճևանի պօստից երկու թէ երեք վերստ անց, «Շահ-Դաշի» մօտ, մէկը միւսի ետևից ընկնում են երեք անմեղ շիրվանիձորեցիներ. իսկ մի երկու օր առաջ՝ մի քանի կարճևանցիների հետ թուրքերը վարվում են դարձեալ նոյնպէս, որից յետոյ տղերքը մի կերպ իրանց գցում են Օրդուբաթ՝ և այլ ևս չեն կարողանում յետ գալ: Կտրելով հաղորդակցութիւնը քաղաքի հետ, թուրքերը առանց նպատակի չեն. հայ գիւղերը առանց քաղաքի երկար չեն կարող դիմանալ:

Այդտեղի պօստերը գտնվում են 6—7 վերստի վրա, այնպէս որ այդ ձորերում ինչ էլ որ պատահելու լինի, համարձակ կարելի է պնդել, որ ոչ ոք և ոչինչ չեն իմանայ: Իբրև փաստ բերում ենք այստեղ 96 թւականի Կարճևանի դէպքը: Երբ հռչակաւոր աւազակապետ Նաբին, երկու անգամ արշաւեց այդ գիւղի վրա, զինւորները չէին կրակում պօստերից, պատճառաբանելով, որ մինչև չը յարձակվեն պօստի վրա՝ իրաւունք չունեն կրակելու... Այսպիսի մի սահմանապահ զօրք՝ երբ միմիայն պօստի համար է մտածում, կարծում ենք՝ սարսափելի կը լինի ազգաբնակութեան դրութիւնը մանաւանդ այժմ, երբ պարսկաստանցին բռնել է «Շահի-Դաշի» կիրճը, և գնդակահարում անցորդներին... Հաղորդակցութիւնը Օրդուբաթի հետ համարեա թէ կտրված է. (եթէ չը հաշվենք գաղտագողի սարերից անցնող երիտասարդներին) հայ գիւղերը կղզիացած դրութեան մէջ են. Եթէ սահմանապահ զօրքը մի փոքր աչալուրջ լինի գործին, և որ գլխաւորն է՝ երկու երեք վերստի վրա ժամանակաւորապէս կարգադրեն «երկրորդական» պօստեր, կարծում ենք՝ որ այդպիսի թիւրիմացութիւններ այլ ևս չեն կատարվի...

Ա. Զանեանց

—

Մինքենդ, սեպտեմբերի 20-ին: Մինքենդի աւերածի մանրամասնութիւններն արդէն որոշ չափով յայտնի են «Մշակ»-ի ընթերցողներին: Կոտորածից ազատվածները կազմել են մի ցուցակ, որը գիւղական ցուցակից լրացնելուց յետոյ յանձնել են կառավարութեանը: Ընթերցողներին աւելի ծանօթացնելու մինքենդցու ներկայ վիճակի և թուրքերի կատարած թալանի հետ, մէջ ենք բերում այս ցուցակը:

Թուրք թալանչիները տարել են.

Կով և եզ 584 հ., գոմէշ 6 հ., ոչխար 1423 հ., ձի 53 հ., էշ 87 հ., ջորի 9 հ., գորգ 1290 հ., կապերտ 688 հ., ջեջիմ 182 հ., չուալ 688 հ., թաղիք 344 հ., պղնձէ կում 172 հ., պղնձէ աման 457 հ., անկողին 1290 հ., ինքնաեռ 65 հ., կարի մեքենայ 14 հ., արծաթէ արժէքաւոր իրեր 6520 ր., ժամացոյց և զարդարանք 2700 ր., պանիր 244 ր., իւղ 200 ր. ալիւր և ցորեն 1750 փ., գարի 1125 փ., ձաւար 62 փ. և այլ շատ մանր մունր իրեր և շորեր սնդուկների մէջ:

Հարստութեան աղբիւր է չէ՞: Թալանել մէկին, զրկել և կարօտ վիճակի մէջ դնել միւսին, մի ուրիշի հարստանալու համար: Այս են անում մեր տգէտ հարևանները:

«Նուէմիս»

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

I

Թավրիզ 15 սեպտ.

Ամսիս 5-ին այստեղ ստացվեցին Բագուի վերջին դէպքերի առիթով Արտաբիլից, Աստաբից և Բագուից գրած նամակները, որոնցով խանութկիչները Բագուի դէպքերն այնպէս էին նկարագրել, որ մարդ կարդալուց սարսափում էր, որոնց մէջ հայերին հրէշաւոր գոյներով էին նկարագրել: Այստեղ գտնվող կովկասեցի չարամիտ մուսուլմաններն այդ նամակները տեղացի մուսուլմանների խանութները տանելով, կարդում ու լալով ասում էին թէ ձեր համբերութեամբ և անտարբերութեամբ Կովկասի հայերին երես տուիք, որոնք ձեր բարութեան փոխարէնում են մուսուլմաններին ոչխարի պէս մորթելով, առանց քաշվելու թալանում և տանում են մուսուլմանների կարողութիւնը և սրի են անցկացնում, առանց խտրութիւն դնելու հասակի և սեռի: Այդ օրն այդ խռովարարների խօսքերից գրգռվողներ եղան. տեղացի բարի մուսուլմաններից ոմանք նկատելով ժողովրդի մէջ եղած իրարանցումը, իրանց ծանօթ և բարեկամ հայերի մօտ գնալով՝ խորհուրդ տուին զգոյշ լինել. բազարում գտնվող հայ ոսկերիչ և այլ արհեստաւորները, երկիւղից իրանց խանութներում ունեցած թանկագին իրերն սկսեցին փոխադրել քարվանսարաններում եղող հայ վաճառականների խանութները: Այդ քարվանսարանները մեծ և ամուր դռներ ու պահապաններ ունենալուն համար աւելի ապահով են:

Լսելով այդ լուրը, Մուշտէիդն անմիջապէս Սեֆիւ-Շադիին ուղարկում է հայերի պ. վաճառականապետի մօտ, որ իր կողմից յայտնէ հայերին, որ այդպիսի բաներով տեղիք չը տալ ժողովրդեան մէջ իրարանցումի. «Թող միամիտ և հանգիստ իրանց գործերով զբաղվեն, պարսիկ ժողովրդին հարկ եղած քարոզները և խրատները տուինք և յոյս կայ որ Աստծու ողորմութեամբ ոչ և է դէպք չը պատահի, Տէրը մի արասցէ, եթէ դրսից եկող մուսուլմաններից որ և իցէ քայլ անեն, նոյն իսկ մի երկու հայի վնասեն, հայերը թող չը դիմադրեն, տեղացի մուսուլմաններն անմիջապէս միջամտելով առաջը կառնեն, չեն թողնի մեծ ծաւալ ստանալու. ինքը ևս խնդրին բազար կը գայ և թոյլ չի տայ, որ տեղացիները կովկասցիների ընթացքին հետևեն, արդէն իր մուրիդներից և մարդկանցից բազար է ուղարկել, որ գրգռվածներին հանգստացնեն»: Վաճառականապետն անմիջապէս բազար դուրս գալով, հայերի խանութների առաջ կանգնեց և հարկ եղածներն ասելով միամտացրեց ամենքին: Բարեբախտաբար այդ օրը ոչ և է դէպք չը պատահեց, խաղաղ անցաւ: Երեկոյեան ժամ 6-ին, վաճառականապետը Մուշտէյիդի մօտ գնալով իր հայրական խնամքների համար ի դիմաց հայ հասարակութեան շնորհակալութիւններ յայտնելուց յետոյ խնդրեց, որ Կովկասի Շէյխ ուլ-իսլամին հարկ եղածները գրէ, նա և Վեհափառ կաթողիկոսի գրածին հարկ եղած պատասխաններ գրելուց յետոյ՝ առաջարկէ որ Կովկասի Շէյխ-ուլ-իսլամի հետ ամեն միջոց գործ դնեն և վերջ տան այդ եղբայրասպանութեան: Մուշտէյիդը հաճ ւթեամբ ընդունելով վաճառականապետ Նազարբէգեանի այդ առաջարկը, անմիջապէս նամակներ ուղարկեց ամենայն հայոց կաթողիկոսին և Շէյխ ուլ-իսլամին:

Կովկասեցի թուրքերն՝ Ատրպատականի Փիշվար Աղայի Նիզամսալթանի և հաջի Միրզա Հասան աղա Մուշտէյիդի ձեռք առած միջոցների շնորհիւ, երբ տեսան, չեն կարողանում իրանց չար նպատակին հասնել, ոլպէս գի այստեղ ևս կոտորած առաջ բերեն, ժողովրդին գրգռելու համար որոշել են այսօրվանից մզկիթներում թազիեայ բռնել Շուշում և Բագվում նահատակված մուսուլմանների համար:

Արտաբիլում եղբարց Թումանեանց հայ խոհարարի թուրքի ձեռքով սպանվելն արդէն լսած կը լինէք. այդ դէպքի առիթով Նիզամսալթանէն Ատրպատականի ամեն նահանգապետներին հեռագրով հրամայեց, որ հայերի հանգիստ ապրելուն համար ոչինչ չը խնայեն. եթէ որ և է մէկը, հակառակ վեհափառ Շահի ցանկութեան, յանդգնէ հային անպատուել, կամ վնասել, այդպիսիներին պէտք է անմիջապէս ձերբակալել և խիստ պատիժների ենթարկել: Ատրպատականի հայերս երջանիկ ենք, որ այսպէս փափուկ ժամանակին Նիզամսալթանի պէս արթուն փիշքար ունենք, որ նորին բարձրութիւն Վալիադի բացակայութեան պատճառով չը գիտեմ ինչով պէտք է փոխարինենք նորին վսեմութեան Նիզամսալթանին իր հայրական խնամքների համար:

Այս րոպէիս լուր բերին, որ այսօրվայ պօստով Բագուից ստացվել են, հաջի Միրզա Հասան աղա Մուշտէյիդի, իմամ ճումի, Շէյխ-ուլ-իսլամի, հաջի Միրզա Մուսուն և հաջի Միրզա Սատղ մուշտէյիդների ու ուրիշ ուլէմաների հասցէին ծրարներ, որոնց մէջ եղել են գրգռիչ նամակներ, Բագւում սպանված մուսուլմանների դիակների լուսանկարը և Բագւում ապրող թուրքերէն լեզուով մի թերթ. դրանց ստացողների մեծ մասը գնացել են մեծ Մուշտէյիդ Միրզա Հասան աղի մօտ խորհրդակցութեան, ինչ խօսակցութիւն ու որոշում է տեղի ունեցել, յայտնի չէ դեռ. լուր բերին, որ պարսիկները գրգռվածի նման են և վատ են նայում բազարով անցնող հայերին: Ծանօթ պարսիկներից մի քանի հոգիներ եկան այս րոպէին հայերիս մօտ, յուզված էին. խորհուրդ էին տալիս, որ անմիջապէս Վեհ. կաթողիկոսին և Կովկասի աղսախկալներին հեռագրենք, որ հաշտեցնեն կռւող պարսիկներին և հայերին, եթէ ոչ վատ հոտ է գալիս: Եթէ շուտով առաջը չառնվի, չը գիտեմ ինչ կը լինի. աւելի լաւ է մարդ ժամ առաջ մեռնի և այս սպասողական մահի մտատանջութիւնը չը քաշէ: Ի վերջոյ անիծվի նա, ով այս չար սերմը սերմանեց, որը տասնեակ տարիներ երկու ազգերին պէտք է տանջէ:

***

II

Խօյ, սեպտեմբերի 12-ին

Մի շաբաթ առաջ ժունետիկը, կառավարութեան կողմից այստեղ ստացված հեռագրի համաձայն, քաղաքի փողոցներում և շուկայում բարձրաձայն յայտարարում էր ի գիտութիւն բոլոր պարսկահայերի, որ այսուհետև Կովկասում տեղի ունեցած անկարգութիւնների պատճառով, նրանց արգելվում է մի որոշ ժամանակ Կովկասի որ և է քաղաք անցնելը և այդ հիման վրա էլ մինչև Արաքս գետի ափերը հասնող պանդուխտներին էլ, որոնք գնում էին արտասահման ապրուստ ճարելու, արգելվում է առաջ գնալ և նրանք ստիպված են լինում նորից վերադառնալ իրանց գաւառները։ Նոյն հրամանը, ինչպէս լսում ենք, հաղորդված է Սալմաստ և այլուր։

Մ. Կար.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

—

Ստացանք «Արարատ» ամսագրի սեպտեմբերի համարը, որ լի է հայոց եկեղեցական կալուածների վերադարձման և դպրոցների վերաբացման առիթով փոխանակված հեռագիրներով։ Այդ հեռագիրներից մի քանիսը արդէն տպված են «Մշակում»։ Առաջ ենք բերում նաև մի քանիսը, ուղղված Ամենայն Հայոց Վեհ. Կաթողիկոսին։

—

Ադանայից. «Եկեղեցական կալուածներ վերադարձնելու և դպրոցներ վերաբանալու լուրը անվերջ ուրախութիւն պատճառեց. աղօթում ենք Նորին Կայսերական Մեծութեան կենաց և բարեբաղդութեան և Ձերդ Վեհափառութեան համար»։

Սահակ Կաթողիկոս Կիլիկիոյ

Երուսաղէմից. «Շնորհակալութիւն ենք յայտնում Ձերդ Սրբութեան մեզ հեռագրով իմացնելու համար Կայսերական նոր ուկազի մասին։ Մենք երբէք չենք դադարել յուսալուց, հաւատալով Նորին Մեծութեան Կայսեր մարդասիրութեան։ Մեր աղօթքներով միանում ենք Ձեր ուրախութեանց»։

Յարութիւն Պատրիարք

Բերայից. «Կայսերական ամենաողորմած ուկազի հրատարակութիւնը կալուածներ վերադարձնելու և դպրոցներ վերաբանալու մասին անհուն ուրախութիւն պատճառեց մեզ. շնորհաւորում ենք Ձերդ Սրբութեան և արտասուաթոր աչօք օրհնութիւն կը հայցենք»։

Մաղաքիա Պատրիարք

Եւրոպայից. «Հանդերձ ժողովրդոք անհուն խնդակցութիւն կը յայտնենք Վեհափառութեանդ կալուածներ վերադարձնելու համար։»

Իւթուճեան եպիսկոպոս

Ամերիկայից (Վորչեստր Մասսից). «Ընդունեցէք մեր սրտի և հոգւոյ անսահման ուրախակցութիւնը։ Աղօթում ենք Արարչին, որ գիտէ չարչարել և մի և նոյն ժամանակ մխիթարել մեզ»։

Արքեպիսկոպոս Սարաջեան

Պարիզից. «Սրտագին խնդակցութիւննիս կը յայտնենք Վեհափառ Սրբութեանդ ընդունած սփոփանաց համար»։

Խոնարհ որդիք հոգեւոր հովիւ
եւ հոգաբարձուք հայոց Պարիզու.

Սիլիստրիայից. «Սիլիստրիայի հայերս անհունապէս ուրախացանք ստանալով Ռուսիոյ Վեհափառ Ցարի կայսերական ուկազի հրատարակման լուրը հայրապետական կալուածներու և վարժարաններու բացման մասին, որոնց համար այսօր կատարուեցաւ գոհաբանական մաղթանք, լիաբերան մաղթելով, որ Մեծազօր Աստուած պարգևէ Ձեր սուրբ Օծութեան երկար և ուրախ կեանք ի փառս Հայաստանեայց Առաքելական սուրբ եկեղեցւոյ, հայցելով Հայրապետական օրհնութիւն, միաժամ Ձեր սուրբ Օծութեան հարազատ զաւակներս։»

Ի դիմաց հասարակական խորհրդի
Նախագահ Հիրիկեան, հաջի
Արդայեան Վահան ատենադպիր.

Թաւրիզից. «Նշանաւոր է այսօր, իբրև ժողովրդական մեծ տօն կը տօնենք ամեն տարի»։

Երիտասարդութիւն.

ԶԵՄՍՏՎՕԻ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

IV

Ազգութիւնների իրաւունքները եւ ապակենտրոնացում։ Համագումարի ամենից շատ աղմկալի նիստերը այս հարցերին էին նուիրված։ Այդ առիթով արտայայտված մտքերը իրանց արմատական բնաւորութեամբ մեծ աղմուկ են հանել և ռուսաց մամուլի ազգայնամոլ, պահպանողական մասի մէջ։

Ինչպէս յայտնի է, ռուս հասարակութեան պրօգրեսիվ տարրերը առանձին-առանձին ազգութիւնների հարցը հասկանում են այն մտքով, որ իւրաքանչիւր ազգութիւն պէտք է ինքնորոշման կատարեալ ազատութիւն ունենայ, զարգացնելով իր առանձնայատկութիւնները, իր լեզուն, իր կրթութիւնը՝ ինչպէս ինքն է կամենում։ Այս սկզբունքը լայն չափերով ընդունում էր և Մոսկվայի համագումարը առանց կարծիքների մեծ տարբերութեան։ Սակայն ինքնորոշման գաղափարը բնական հետևողականութեամբ առաջ է բերում և մի քանի խոշոր ու շատ կարևոր հարցեր։ Դեմոկրատիական հիմքերի վրա վերածնվող մի պետութիւն չէ կարող օրէնսդրական և վարչական խիստ կենտրոնացման սկզբունքն ընդունել. տեղական լայն ինքնավարութիւնների մի սիստեմ—ահա այդ վերածնվող ռէժիմի հիմքերից մէկը։ Տեղական ինքնավարութեան սկզբունքը առաջ բերեց առանձին ազգերի աւտօնօմիայի հարցը, որ և դրվեց համագումարի առջև։

Ռուսաստանում ապրող ազգութիւններից առ այժմ լեհացիները և վրացիներն են պահանջում աւտօնօմիա։

Լեհական պատգամաւոր Վրուբլեվսկի ասաց հետևեալը. «Մենք եկել ենք խնդրելու, որ լսէք մեզ։ Մենք էլ խօսում ենք յանուն մարդկութեան իրաւունքների—տուէք մեզ այն ազատութիւնը, որին դուք ձգտում էք ձեզ համար։ Երբ ամենքը կը ստանան իրաւունքներ, այն ժամանակ չի լինի և լեհական հարց։ Լեհաստանը փորձեր է անում իր դրութիւնը լաւացնելու համար և իզուր այդ բանի մէջ ուզում են տեսնել զանազան յարձակողական նպատակներ ապագայում։ Այդպիսի բան չը կայ. յարձակողական գործողութիւնը Լեհաստանի համար կը լինէր ինքն իրան ուտելու պէս մի բան. ի՞նչ կարող է անել մի բուռը ժողովուրդ, որ Հիւսիս-արևմտեան երկրի ազգաբնակութեան 16 տոկոսն է կազմում։ Մենք եկել ենք այստեղ ոչ թէ լեհացիների իրաւունքները պաշտպանելու, մենք, ինչպէս և դուք, որոնում ենք ամենքի համար ընդհանուր իրաւունքներ—ազատութեան իրաւունքներ. տալ ազատութիւն այն բոլոր ազգութիւններին, որոնք Ռուսաստանի ազգաբնակութեան մասն են կազմում,—դա միակ ճանապարհն է ժողովրդին արդարութիւն տալու։ Թող չը յանդիմանեն մեզ թէ ինքնասէր և եսամոլ ենք. ապացոյց, որ մենք աշխատում ենք և մրցում ենք ամբողջ մարդկութեան թանգագին իրաւունքի համար, այն է, որ մենք միշտ մեզ հետ ապրող ազգութիւնների իրաւունքների պաշտպան ենք հանդիսացել և նոյն իսկ վերջին ժամանակները ամեն տեղ ապացուցանում էինք թէ անհրաժեշտ է հրէաներին էլ տալ մի և նոյն իրաւունքները, ինչ մենք ենք ուզում. բայց չէ՞ որ հրէաները թւով գերազանցում են մեզ մեր երկրում. մենք չէինք վախում թէ նրանք մեզ կը ճնշեն և ամեն անգամ անշեղ պիտի պահանջենք կուլտուրական ինքնորոշման իրաւունքներ, համահաւասար բոլոր ազգութիւնների համար»։

Այս առիթով եղած վիճաբանութիւններից յետոյ համագումարն ընդունեց հետևեալ վճիռները.

«1) Ռուսաց պետութեան հիմնական օրէնքը պիտի երաշխաւորէ ամբողջ պետութեան մէջ ապրող բոլոր ազգութիւնների համար կուլտուրական ինքնորոշման իրաւունք, կատարեալ ազատութիւն գործածելու զանազան լեզուներ և բարբառներ հասարակական կեանքի մէջ և ազատութիւն ժողովների, խմբակցութիւնների, դպրոցական հիմնարկութիւնների և ամեն տեսակ հաստատութիւնների, որոնք նպատակ ունեն պահպանելու և զարգացնելու իւրաքանչիւր ազգութեան լեզուն, գրականութիւնը, կուլտուրան և այլն։

«2) Ռուսաց լեզուն պիտի մնայ կենտրոնական պետական հիմնարկութիւնների, բանակի և նաւատորմի լեզուն։ Ընդհանուր պետական լեզուի հետ միասին և տեղական լեզուների գործածութիւնը պետական և հասարակական հիմնարկութիւնների և այն դպրոցների մէջ, որոնք պահվում են պետութեան կամ ինքնավարութեան միջոցներով, կանոնաւորվում է ընդհանուր և տեղական օրէնքներով և պատշաճաւոր հիմնարկութիւնների որոշումներով օրէնքի սահմաններում։ Դրա հետ պէտք է հսկել, որ իւրաքանչիւր տեղի ազգաբնակութիւնը կարողանայ ստանալ նախնական, իսկ եթէ հնար է՝ նաև միջնակարգ կրթութիւն իր մայրենի լեզուով»։

Հարց է բարձրանում Ռուսաստանի ֆեդերատիվ կազմակերպութեան մասին։ Տաք վիճաբանութիւն է սկսվում. շատերը կարծում են թէ ֆեդերացիայի հարց դնել նշանակում է Ռուսաստանը բաժան-բաժան անելու, անդամահատելու հարցը քննել։ Բայց կան և այնպիսի ճառախօսներ, որոնք ջերմապէս պաշտպանում են ֆեդերացիայի սկզբունքը։ Այսպէս, պ. Վէրնադսկի մի փայլուն ճառի մէջ հերքում է այն կարծիքը, թէ երկրի ինքնավարական կազմակերպութիւնը ազգայնական կարգի պահանջներից է առաջանում։ Ո՛չ, այդ կազմակերպութիւնը բղխում է դէմօկրատիական կարգի պահանջներից։ Ռուսաստանի տարածութիւնը ահագին է, ուստի դէմօկրատիական կարգը չէ կարելի կառուցանել ազգայնական սկզբունքների վրա։ Կենտրոնից կառավարել այդպիսի մի ահագին երկիր անկարելի է. հարկաւոր են ժողովրդի կենդանի ոյժեր երկիրը կառավարելու համար ոչ թէ կենտրոնից, այլ տեղն ու տեղը։

Պ. Իզմայլով ասում է թէ Ռուսաստանի ֆեդերատիվ կազմակերպութիւնից խօսք տալը նման է Ռուսաստանը չինական պատերով շրջապատելու ձգտման։ Բայց պատերի ամրութեան վրա յոյս դնում են միայն բանտերում, իսկ բանտերից միայն փախչում են. միթէ ուզում են Ռուսաստանը դարձնել մի այնպիսի բանտ, որից փախչէին բոլոր ազգութիւնները։ Ճառախօսը չէ հասկանում թէ ինչպէս կարելի է մի այսպիսի ժամանակ, երբ պիտի հրատարակվի մարդու և քաղաքացու իրաւունքների սկզբունքը, վախենալ այդ իրաւունքը ամբողջ ազգերին տալուց։

Ի վերջոյ համագումարը ընդունում է տեղական ինքնավարութեան վերաբերեալ թէզիսները.

«Ի նկատի առնելով, որ պետութեան մի քանի մասերի համար կարիք կայ կազմակերպելու տեղական այնպիսի ներկայացուցչական ժողովներ, որոնք իրաւունք ունենային գործադրելու օրէնսդրական իշխանութիւն յայտնի առարկաների շրջանում, համագումարը սահմանում է, որ ամբողջ պետութեան համար քաղաքացիական ազատութիւն և սահմանադրական իրաւունքներով օժտված կանոնաւոր ժողովրդական ներկայացուցչութիւն հաստատելուց յետոյ պիտի բացվի օրինական ճանապարհ տեղական աւտօնօմիա հաստատելու համար։

Բուլթայիսի ներկայացուցիչ Լորդկիպանիձէն ապացուցանում էր իր ճառի մէջ թէ կատարեալ իրական հնարաւորութիւն կայ վերականգնելու Վրաստանը ոչ թէ իբրև ինքնագլուխ թագաւորութիւն, այլ իբրև Ռուսաստանի առաջին ինքնավար մի մաս։ 100 տարի Վրաստանը եղել է ռուսաց կառավարութեան ձեռքում և հետևանքն այն է եղել, որ այժմ պատերազմ է ազգաբնակութեան և ռուսաց զօրքերի մէջ։ Միայն աւտօնօմիան կարող է խաղաղացնել երկիրը։

Սակայն համագումարը, բաւականաչափ պարզված համարելով ապակենտրոնացման հարցը, յատուկ որոշում կայացրեց միայն Լեհաստանի վերաբերմամբ։ Առաջ ենք բերում մի քանի ճառախօսների արտայայտած մտքերը լեհական հարցի վերաբերմամբ։

Պ. Վրուբլեվսկի ասաց.

«Ռուսների համար այն բոլոր հարցերը, որոնք տանջում են ամբողջ Լեհաստանը, ամբողջ լեհ հասարակութիւնը, չունեն, ի հարկէ, այն նշանակութիւնը, ինչ լեհացիների համար։ Բայց եթէ ռուսները իրանց մասին ասում էին և ասում են, թէ ամբողջ Ռուսաստանը, ամբողջ հասարակութիւնը, բոլոր խաւերի ազգաբնակութիւնը գլխովին, ստիպողաբար պահանջում են ռէֆօրմներ, այդ մի և նոյնը իրանց համար պահանջում են և լեհերը իրանց պատմական անցեալի ոգով։ Եթէ ռուսները ձգտում են դէպի ազատութիւն, մենք էլ նոյն բանին ենք ձգտում և եթէ դուք, պարոններ, իսկա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԱՐՄԻՐ ՀԷՔԻԱԹՆԵՐ

I

Օդը թունաւոր էր ու հիւանդ...

Ես շնչում էի դժուարութեամբ. իմ շնչածը օդ չէր, այլ մի ուրիշ բան, անորոշ ու անօրինակելի. իմ ամեն մի հեքը մութ կասկածի, անըմբռնելի սոսկումի ու անծայր լքումի շաղախ լինէր ասես։ Ինքս ինձ ասում էի, թէ օդի հետ ես շնչում եմ առարկայացած, թանձրացած սարսափը, դրա համար է կուրծքս տնքում ինչպէս հիւանդ երեխայ, որին ստիպում են կուլ տալ իր չը սիրած բանը։ Եւ իմ միտքն ինձ թւում էր հրէշաւոր, այլանդակ։

Իրօք ի՞նչ ասել է օդի հետ սարսափը շնչել, թանձրացած սարսափը, որի առաջ ըմբոստանում էր իմ տանջված կուրծքը. չը գիտեմ, բանականութիւնս՝ այդ խեղճ ու կրակ բանւորը, անյայտի, անորոշի ծանրութեան տակ ընկճված՝ փշրվում էր և խենթութիւններ թոթովում։ Հոգիս խաւար էր ու ցուրտ, ինչպէս աշնանային անձրևոտ գիշեր. մի մութ զգացմունք, բունաւեր և այրի թռչունի պէս կծկվել էր այդ խաւարի մէջ և անյոյս կերպով հեծեծում էր ու լալիս։

Մենակ ես ունէի արդեօք այդ անորոշ ցաւի զգացմունքը, թէ՞ շատերը, չը գիտեմ, և չէի ուզում իմանալ, վախենում էի ահաւոր յայտնութիւնից...

Կինս ասաց, թէ բանջարեղէն վաճառող կինը խորհուրդ է տալիս մի փոքր աւելի պաշարեղէն վերցնել։

—Ինչո՞ւ, հարցրի ես շփոթված և իմ շփոթմունքն ինձ վախեցրեց։

—...Չը գիտեմ, այնպէս ասում էր գոնէ մի քանի օրվայ. նոյն բանն ասաց նաև հացավաճառը։

—Խենթե՛ր, մռմռացի ես յետ ու առաջ քայլելով, օդը իրօք հիւանդ է այսօր, շատերն են զառանցում, ես մենակ չեմ։

Եւ ես պաշարեղէն վերցրի, մի քանի օրվայ, տես.

—Օդը հիւանդ է... դու էլ նրանց խելքին ես, այդ բանջարեղէնը կը հոտի, կը փչանայ և դու ստիպված կը լինես դուրս շպրտել, անիծելով քո յիմար պառաւին և իր հացավաճառին։

—Է՛հ, երանի ցաւն այդ լինէր միայն, ինչ որ բաներ են ասում դրսում, կարծես թէ նեռը պիտի ծնի. գոնէ մարդ հասկանալ կարողանայ. ինչ որ փսփսուկ, ինչ որ շշուկ։ Եւ յետոյ շատերն են ծիծաղում և... աւելի քան հարկաւոր է. ծիծաղում են հէնց այնպէս, առանց պատճառի, խենթերի պէս, ամպի բանը լըսեցի՞ր։

—Ի՞նչ ամպ։

—Այ մեր դիմացի սարի գլխին այս առաւօտ մի ամպ էր նստել, սովորական ամպ, և մեր հարևան բոլոր կանայք կանգնել էին նայում էին ու ծիծաղում. ասում էին, թէ ամպը տարօրինակ ձև ունի, ուղտի է նման, շան է նման, և ծիծաղում, հռհռում էին անվերջ, յետոյ յանկարծ լռեցին ու մռայլվեցին, մի քանիսը նոյն իսկ խաչակնքեցին. իրանք էլ վախեցան իրանց անբնական ծիծաղից, կարծես ամպի փոխարէն երկնքով յանկարծ մի բան անցաւ, բոլորը տեսան ու սոսկացին, ինչպէս ճնճղուկների երամը, որի գլխի վրայից անցնում է բազէն. ինչ ուզում ես ասա, այդպիսի ծիծաղը վատ է, շատ վատ։

—Վատ կը լինէր, եթէ ծիծաղողները կանայք չը լինէին, պատասխանեցի ես դիտաւորեալ հեգնութեամբ։ Կինս մի լուռ հայեացք նետեց ինձ վրա և հեռացաւ։

Նա էլ լաւ չէ, հիւանդ օդ է շնչում, մտաբերեցի ես, և յետոյ ծիծաղում են... ինչո՞ւ են ծիծաղում։

Եւ ես սկսեցի քայլել սենեակումս յետ ու առաջ, յետ ու առաջ։ Ես մտածում էի այն ամպի մասին, որի վրա ծիծաղել են կանայք։ Իզուր ինչո՞ւ պէտք է ծիծաղեն. կանայք զգայուն են, թոյլի զէնքն է այդ, բայց ի՞նչ պիտի զգան...

Քունքերիս երակների զարկը սաստկացաւ. գլուխս ցաւում է մեղմիւ, կարծես մէկը հզօր ձեռքերով սեղմում է գանգս երկաթէ ափերի մէջ։ Կնոջս իզուր էի հանդիմանում, օդը իրօք հիւանդ է, ինչպէս և այն ամպը, որ այս առաւօտ անցել է երկնքով։ Ես շնչում եմ աւելի և աւելի դժուարութեամբ, ինչպէս մի խորը ու ճահճոտ ձորում, ուր թունաւոր գոլորշիները խեղդում են մարդու կուրծքը և սեղմում կոկորդը։

Մահվան ձոր... Ի՞նչպէս եղաւ յանկարծ, որ մենք ամենքս յայտնվեցինք մահվան ձորում, ուր կեանքը դարձել է մի անողորմ հեգնութիւն, և մարդը սողում է ոճիրների ու ցաւերի մէջ, սողում է և չը գիտէ թէ այս ճահճոտ, թունաւոր ձորի վախճանն ո՞ւր է...

Ճահիճների մէջ սողացող մարդը... Խղճի պէս... կեղտոտ ու յիմար։

Եւ ծիծաղս եկաւ... Իմ ծիծաղը. ես դարձայ երկու մարդ՝ երես առ երես կանգնած, մէկը՝ երեխայամիտ, ցնորող ու լալկան, միւսը՝ ուժեղ գլխի տէր, դրական ու համարձակ և մէկը ծաղրում էր միւսին։ Յետոյ երկուսն էլ կարծես յանկարծ խենթացան և սկսեցին

պէս դեմօկրատներ էք, դուք պիտի պատասխանէք և մեր կոչին, պատասխանէք միայն դրական կերպով։

Պ. Րոդիչեվ ասաց. «Երբ մենք միանգամայն ձգտում ենք հաստատելու իրաւունքի դրական սկզբունքներ, չը պէտք է թոյլ տանք, որ պետութեան մի ուրիշ որ և է մասում իրաւունքը հիմնվի ոչ թէ արդարութեան, այլ նուաճման իրաւունքի վրա։ Մենք պիտի յայտարարենք թէ ռուս ժողովրդի և ռուս ազգի առաջին խօսքն էր ազատութեան խօսքը, ազատութիւն ճնշումից, կամայականութիւնից, որից տառապում էր մեր հայրենիքը։ Մենք պիտի մաքրենք մեր խիղճը հին մեղքից և յայտարարենք, որ ռուս ժողովուրդը այդ բանի մէջ մեղաւոր չէր։ Լեհերի ազատութիւնը պատուար կը դառնայ իմպերիալիզմի—մեր այդ թշնամու դէմ. լեհերից աւելի լաւ դաշնակից այդ թշնամու դէմ կռուելու համար մեզ հարկաւոր չէ։ Սեպարատիզմից վախենալու բան չունենք։ Գալիցիայի լեհերը, ստանալով իրաւունքներ, չը բաժանվեցին Աւստրիայից, այլ իսկական աւստրիացիներ դարձան։ Մենք պիտի ստեղծենք ռուսական հայրենասէր լեհեր։ Եթէ մինչև այժմ ռուս քաղաքացու կոչումը մարդկանց չէր տալիս պարծենալու իրաւունք, մենք պիտի ստեղծենք մի դրութիւն, ուր այդ կոչումով կարելի կը լինի պարծենալ։ Ես կարծում եմ, որ ազատված և նորոգված Ռուսաստանի միջազգային դերն ու նշանակութիւնը անհագին կը լինեն, այն ինչ մենք մինչև այժմ դեռ լաւ չենք ըմբռնում։ Ես չեմ կարծում, թէ մեր կեանքը այժմ կը գնայ դէպի յետ, դէպի Մօնգօլիա.—նա կը դիմէ դէպի արևմուտք։ Յօգուտ աշխարհի արած մեծագոյն ջանքերից մէկը—լեհական երկրում իրաւունքի վերականգնումն է. բանը այստեղ լեհական ազատութիւնը չէ, այլ մեր ազատութիւնը—նա մի է. իրաւունք մերժելով՝ մենք կը տկարացնենք մեր իրաւունքները։ Մենք պիտի ցոյց տանք թէ այսպիսի յայտարարութիւն անում ենք մեր սեփական պարտքը կատարելով»։

Համագումարի որոշումը հետևեալ ձևակերպութիւնն ունի։ Ի նկատի ունենալով որ Լեհաստանը մեծ մասամբ ազգային և կուլտուրական տեսակէտից միատեսակ և պետութեան միւս մասերից խիստ տարբերվող մի ամբողջութիւն է ներկայացնում, համագումարը ընդունում է որ դեմօկրատիական ռէժիմ հաստատվելուց յետոյ Լեհաստանը պիտի առանձնացվի իբրև մի ինքնավար երկիր, ունենայ իր սէյմը, որ պիտի ընտրվի ընդհանուր, հաւասար, ուղղակի և գաղտնի ձայնատուութեամբ։ Լեհաստանի մէջ պիտի գործեն Ռուսաստանում հրատարակվելիք երաշխաւորութիւնները, որոնք ապահովում են քաղաքացիական ազատութիւնը և ազգութիւնների ինքնորոշման իրաւունքները։

ՔԱՂՈՒԱԾՆԵՐ ՌՈՒՍ ՄԱՄՈՒԼԻՑ

Առաջ ենք բերում լրագիրներից երկու քաղուածք որոնք տարբեր տեսակէտներով են բացատրում հայ-թուրքական ընդհարումների հետ կապված երևոյթները Կովկասում, թողնելով պատասխանատուութիւնը հաղորդող լրագիրների վրա։

1) Պանիսլամիզմ։ «Новости» թերթը (№ 184, սեպտ. 24) տպել է հետևեալ յօդուածը.

«Նորին Մեծութիւն Կովկասի Փոխարքայի դիւանատան մէջ հաւաքված են մանրամասն նիւթեր, որոնք վերաբերում են անդրկովկասեան դէպքերին։ Այդ նիւթերը, լուրերին նայելով, արդէն շահագործված են կազմելու համար Կովկասի գործերի դրութեան պաշտօնական բնաորոշումն։

Փոխարքայի տրամադրութեան ներքոյ գտնվող պաշտօնական տեղեկութիւնները, ըստ երևոյթին, բոլորովին հաստատում են այն, ինչ որ ռուսաց առաջադէմ լրագիրների մէջ հաղորդվեց կովկասեան շարժման մասին։ Խմորման նախնական պատճառը հայերի մէջ չէ, այլ պանիսլամական շրջանների ագիտացիայի մէջ, որոնք ոչ մի ընդդիմադրութիւն չը գտան տեղական իշխանութիւնների կողմից։ Ադմինիստրացիան յոյսը դրել էր թուրքերի վրա, իբրև հին կարգերի հաւատարիմ պահապանների վրա և թոյլ տուեց, որ բռնկէ այդ շարժումը, որ սպառնում է քանդել ամեն կարգ։

Պանիսլամական շարժումը ղեկավարում է Կովկասում մի գաղտնի կազմակերպութիւն, որ, ըստ երևոյթին, լաւ կապեր ունի Թիւրքիայի հետ։ Կազմակերպութիւնը կոչվում է «Իտտիհադ» (Միութիւն)։ Նրա նպատակն է, որքան կարելի է դատել նրա տարած կոչերից—Երևանի, Գանձակի, Բագուի նահանգների և Անդրկասպեան երկրի լիակատար բաժանումն Ռուսաստանից, այդ տեղերը դարձնելու համար մի տեսակ ինքնավար ամբողջութիւն, Թիւրքիայի հովանաւորութեան տակ։

Վերջին ժամանակներս, ըստ երևոյթին, «Իտտիհադի» և վրացի սեպարատիստների «Սաքարթվելօ» կուսակցութեան մէջ կայացաւ գաղտնի համաձայնութիւն, որով երկու կուսակցութիւնները պարտաւորվեցին աշխատել միատեղ Կովկասը Ռուսաստանից բաժանելու համար։ «Սաքարթվելօն» դեռ անցեալ տարի առաջարկեց հայոց «Դրօշակ» (հայ նացիօնալիստական) կուսակցութեան կայացնել համաձայնութիւն և միատեղ կռուել Ռուսաստանի դէմ, բայց «Դրօշակը» բացարձակապէս մերժեց մտցնել իր ծրագրի մէջ սեպարատիստ ձգտումներ։ Այն ժամանակ սեպարատիստ—վրացիները համաձայնութիւն կայացրին սեպարատիստ մուսուլմանների հետ, և խոստացան ըստ երևոյթին, չը խափանել իսլամութեան տարածման «հրով և սրով» այն շրջանում, որ կը նուաճէ իր համար «Իտտիհադը»։

Փոխարքայի դիւանատան հաւաքած նիւթերի մէջ կան շատ հետաքրքիր տեղեկութիւններ «Իտտիհադի «մուսուլման պաշտօնական անձանց հետ ունեցած կապերի և անդրկովկասեան դէպքերում նրանց խաղացած դերի մասին»։

2) Գեներալ Մալամայի խօսակցութիւնը։ «Русское Слово» լրագրի յատուկ թղթակիցը Թիֆլիսից, սեպտեմբերի 21-ին հեռագրում է. «Փոխարքայի զինուորական մասի օգնական գեներալ Մալամա ձեր թղթակցի հետ խօսակցելու ժամանակ ասաց, որ տեղի ունեցած դէպքերի մէջ նա տեսնում է մի զօրեղ շարժում ժողովրդի, որը ձգտում է բարուքել գլխաւորապէս իր տնտեսական դրութիւնը և ապա իր իրաւական պայմանները։ Եթէ նրկատվում է այդ շարժման մէջ մի առանձին եռանդ, որը երբեմնակի արիւնահեղ արտայայտութիւններ ունի, դրա պատճառներն են—նախ՝ տաք տեմպերամենտը, երկրորդ—մասսաների անկուլտուրականութիւնը, որոնք իրանց իրաւունքների պաշտպանութեան ուրիշ ձևեր չը գիտեն։ Հերքելով մահմեդական շարժման կազմակերպութիւնը այդ բառի ընդարձակ մտքով, գեներալ Մալաման ասում է, թէ կայ մշտական ազգային թշնամութիւն թուրքերի և հայերի միջև, որ այժմ, շարժման ազդեցութեան տակ, որի առաջին շարքերում կանգնած են հայերը, բռնկվեց արիւնահեղ աղէտի ձևով։ Չէ կարելի սպասել ազգային կրքերի խաղաղացումը մերձաւոր ապագայում։ Այն, ինչ որ կրկնվեց Բագւում, նորից անցաւ Երևանեան նահանգը և սպառնում է բռնկել շատ տեղերում։ Չը նայելով մի շարք եռանդուն միջոցներին, որ ձեռք էին առնում տեղի վրա գեներալ-նահանգապետները, արիւնահեղ ընդհարումները հայերի և թուրքերի միջև շարունակվում են և կը շարունակվեն։ Երկրի խաղաղացումը առհասարակ տեղի կունենայ այն ժամանակ, երբ հանգստութիւն կը թագաւորէ ամբողջ երկրում։ Մասնաւորապէս թուրք-հայկական երկպառակութեան մէջ ապագայում խաղաղացման միջոց կարող է ծառայել խաւար, վայրենի մահմեդական մասսաների լուսաւորութիւնը, նրանց ինքնաճանաչութեան բարձրացումը, հասարակութեան կուլտուրական սկզբունքների զարգացումը։ «Այդ ուղղութեամբ, պէտք է խոստովանել,—տխրութեամբ նկատեց գեներալը,—մենք, Կովկասը նուաճելու օրից, բոլորովին ոչինչ չենք արել։ Դա մեծ մեղք է։ Չը պէտք է առհասարակ կրկնել հին սխալները։ Եթէ մենք անէինք այն, ինչ որ հարկաւոր է խաւար մասսաների զարգացման համար,—մենք այժմ չէինք ունենայ այդպիսի սարսափներ, ականատես չէինք լինի, որ ազգաբնակութեան մի մասը ջնջէ մի ուրիշ մասը։ Դա մեզ համար մի դառն դաս է»։ Գեներալ Մալամա հերքում է այն լուրերը, թէ Եւրոպական Ռուսաստանից Կովկաս եկած զօրքերը իբր թէ շուտով կը վերադառնան։ Ընդհակառակը, մտադրութիւն կայ թողնել նրանց աւելի կամ պակաս երկար ժամանակ, որովհետև այս րոպէիս դա միակ միջոցն է զսպելու բորբոքված կրքերը և պաշտպանելու գոյքի անձեռնմխելիութիւնը մասսային ջնջումներից և կողոպուտներից»։

ՕԳՆՈՒԹԵՆ ԳՈՐԾԸ

(Նամակ Երևանից, սեպտեմբերի 18-ին)

III

Նախիջևանի և Շարուրի աւերված գիւղերին մինչև այժմ նպաստներ տրվել են կամ իրերով կամ դրամով, մի տեսակ նպաստ, որը ամենից կարևորն է և անհրաժեշտ՝ դրա անունը չը կայ անգամ։ Այդ վերջին տեսակի նպաստը ամենից շուտ հարց է դառել, բայց լուծումն չէ ստանում և, շնորհիւ դրա, կարծէք միւս նըպաստները տրվում են ձեի համար։

Երբ Նախիջևանի աւերված սարի գիւղերին իրեր էինք բաժանում, շատ տեղ շատ անգամ թալանված գիւղացիներ, մի հոգեմաշ դառնութեամբ, բայց մի և նոյն ժամանակ իրանց բաղումներին վստահացած տոնով, բացականչում էին. «տօ, ինչ ենք անում այդ իրերը, երբ չը պիտի կարողանանք պահել, երբ թուրքը վաղը կը գայ այդ էլ կը տանի. մեզ զէնք տուէք, զէնք, որ կարողանանք մեզ պաշտպանել, այդ ստացածը պահել»։ Եւ իսկապէս, մեր նպաստները դառնում էին մի անմիտ բան, մի կատակ, երբ յարձակումները շարունակվում էին, երբ թալանված գիւղերը նորից նոր ենթարկվում էին յարձակումների։ Ինքնապաշտպանութեան նպաստը ամենաանհրաժեշտն էր, սակայն որը մինչև այժմ էլ մնում է բաց։ Ի հարկէ, դա լեգալ գործունէութիւն չէ, դա չէ թոյլատրվում—մինչև այժմ էլ, մնում էր, որ կառավարութիւնը ինքը միջոց տար պաշտպանվելու, ինչպէս այդ արեց մի 4—5 գիւղ ասօրիների վերաբերմամբ։ Այս մասին Փոխարքային դիմումներ մի քանի անգամ եղան, բայց ապարդիւն։

Գիւղատնտես Սահակեանը անձամբ շրջած և ականատես է եղած աւերված գիւղերի դիրքերին, շրջապատված բազմաթիւ թուրք աւազակաբոյն տարրերով, մանաւանդ սարում. ներկայանալով գեներալ-նահանգապետ Նապօլեօնին, նրա ուշադրութիւնը հրաւիրեց նաև ինքնապաշտպանութեան միջոցների վրա. փոխանակ զինուորներ պահելու գիւղերում, խորհուրդ տուեց որոշ չափով զէնք տալ իւրաքանչիւր համայնքի, եթէ ոչ այդ երկու գաւառների բոլոր, գոնէ վտանգված և աւերված գիւղերին։ Նապօլեօնը թէ և չէ մերժել այդ առաջարկը, թողնելով մտածելու, բայց յայտնել է իր կարծիքը. նա սկզբունքով հակառակ է ժողովրդին զէնք բաժանելուն։ Ի հարկէ, զէնքը նպատակ լինել չէ կարող, զէնքի կուլտը պախարակելի բան է, և մինչև անգամ ցանկալի էր, որ ամբողջ Կովկասը զինաթափ լինէր, բայց ցաւը նրանումն է, որ աւազակաբարոյ և անհանգիստ տարրերը անընդհատ զինվում են, իսկ խաղաղ աշխատանքի սովոր ժողովուրդները շարունակում են մնալ անզէն, ենթակայ զինված տարրերի արշաւանքներին։ Եւ մենք հաւատացած ենք, որ եթէ վաղը ժողովուրդը զինաթափ անելու խնդիր լինի, դարձեալ յարձակումների ենթակայ ժողովուրդը զինաթափ կը լինի, զինված տարրը կը մնայ զինված։ Ուրեմն մի լաւ մտքով եղած կարգադրութեան արդիւնքը կը լինի նոր չարիք։

Մտէք այժմ Նախիջևանի գաւառը և տեսէք թէ ինչ թափով թուրք ժողովուրդը զինվում է։ Պարսկաստանից ներմուծվում է մեծ քանակութեամբ զէնք, ի հարկէ թուրք կօնտրաբանդիստների ձեռքով, և այդ բոլորը տարածվում է թուրք գիւղերում։ Թուրք տարրերին զինաթափ անելը միանգամայն անկարելի է, մանաւանդ այժմ, երբ պօլիցիական կազմերի մէջ անհագին թւով թուրք պաշտօնեաներ կան և զօրքի մէջ էլ դեռ շատ շատ օֆիցերներ վերջին տարիների հայակեր քաղաքականութեան աւանդականութեամբ շարունակում են հային հալածել, իսկ թուրքերին սիրաշահել։ Մնում է այսպիսի պայմաններում մի միջոց. տալ որոշ չափով գոնէ հային էլ զէնք, որ նա կարողանայ պաշտպանվել, կարողանայ իր գոյքն ու կեանքը պահել։

Այս անհրաժեշտ է, այս պահանջում է ժողովրդի շահը, երկրի շահը, կառավարութեան շահը, այլապէս, ժողովուրդը ստիպված կը լինի անուղղակի ճանապարհով զինվել և շատ էլ լաւ կանէ, որովհետև նրան շարունակում են սպանել։ Այդ ճանապարհը կը հարթէ ինքը, դրամական նպաստը։

Ա.-Դօ

ծիծաղել երկար, երկար...

Ես ծիծաղում էի խոզի վրա, որ թաւալվում է ճահճի մէջ։

Կինս դուռը բացեց և վախով ինձ նայեց։

—Դու էլ, բացականչեց նա, տէր-Աստուած, այս ծիծաղը։

—Գիտես ինչ, այ կնիկ, պատասխանեցի ես յանկարծ դադարելով ծինաղել, օդը հիւանդ է, մի նզովված ձեռք, հսկայ ու հրէշաւոր, որ հօրիզոնից հօրիզոն է հասնում, թունաւորել է մեր օդը, սոսկում և աղէտ է մաղել նրա մէջ, երկինքը նեխվում է, մարդիկ շնչում են, խենթանում ու ծիծաղում։

Կինս գլուխն օրօրեց, դուռը ծածկեց ու հեռացաւ։ Ես մնացի դարձեալ մենակ իմ ծանր խոհերի հետ հիւանդ, թունաւոր օդում, և քայլում էի յետ ու առաջ։ Եւ յանկարծ միտս եկաւ մանուկ օրերում լսած մի փոքրիկ պատմութիւն կարապների մասին։

«Ջիւնի պէս սպիտակ և ամպի պէս փթթած կարապների երամը օրնիբուն լողում էր լճի վրա։ Եւ այն լիճը գեղունի, որպէս երկնքի դուստր՝ ծփծփում էր կարապների թևերի տակ. կանաչագորդ ափերին շարած նոճիները, երազների դիցուհիների պէս պար բռնած նրա շուրջը օրօրում էին իրանց գլուխները և չէին կշտանում նրա ջրերի մէջ իրանց պատկերին նայելուց։ Գեղանկար լեռները կամեցել էին, որ անհանգիստ հովը երբէք չը խըռովէ լճակի չքնաղ երեսը, և գրկած պահում էին նրան իրանց ծոցում։ Բնութեան մի սքանչելի երազն էր այն լիճը իր նոճիներով, կարապներով և շրջապատի լեռներով։ Հինաւուրց դղեակի պատշգամբին նստած՝ ծեր ու դաժան իշխանը նայում էր այդ անզուգական տեսարանին. բիբերը պաղ, ինչպէս փայլուն պողպատ, նա նայում էր անշարժ և մտածում։ Եւ նրա միտքը սև էր, ինչպէս մահը, որ արդէն թառել էր նրա ճակատի կնճիռների վրա և ըժգոհութեամբ համարում էր նրա կեանքի վայրկեանները։ Եւ ծերը մտածում էր իր մահվան մասին ցաւով ու կսկիծով, մտածում էր, որ ինքը՝ հզօր, ամենակարող իշխան՝ պիտի մեռնի շուտով, ինչպէս բոլոր մարդիկ, ինչպէս բոլոր անտասունները, որ իր բոլոր զօրութիւնն ու մեծութիւնը չեն կարող մի վայրկեան իսկ երկարել իր կեանքը։ Ինչեր չէր տայ, եթէ կարելի լինէր յետ դարձնել իր երիտասարդութիւնը. քանի-քանի բժիշկների էր դիմել նա իր երազած վերածնութիւնը գտնելու համար, և երբ ոչ ոքից օգնութիւն չէր ստացել, հրամայել էր քար կախել վզներից և ձգել այս իսկ լճի անդունդները։

«Եւ այժմ մահը մօտենում էր, անխուսափելի և անողոք, նա զգում էր այդ և իր անզօր զայրոյթի մէջ նա ատում էր ամենքին և ամեն ինչ, ատում էր մանաւանդ այս հիասքանչ բնութիւնը, այս լիճն իր կարապներով։ Դաժան ու մարդատեաց, նա չէր ուզում, որ իրանից յետոյ այս սքանչելիքը գոյութիւն ունենայ, և ուրիշները շարունակեն վայելել։ Որդի էլ չունէր, որ գոնէ իր շուրջն իշխող զարհուրելի ունայնութիւնը լցնէր. նա անզաւակ էր։

«Եւ մահը մօտենում էր...

«Մահվան կսկծից խելագար՝ նա հրամայեց թունաւորել լիճը։ Հիւանդ ու թունաւոր լճի վրա կարապները խենթացան և սկսեցին իրար խեղդոտել ու բզկտել։ Ականակիտ ջուրը ներկվեց նրանց արիւնով և նրանց ձիւնաթոյր փետուրները բոսորային գոյն առան։ Վիրաւոր ու դժբաղդ կարապները մէկիկ մէկիկ երգեցին իրանց յետին երգը և մեռան տխուր ու կարմիր ջրերի վրա։ Եւ լիճը չորացաւ, և նրա ափերն անապատ դարձան»։

Մանկութեանս օրերում ես շատ եմ լացել այդ կարապների եղերական մահը...

Եւ վերստին յիշեցի, որ կինս մի քանի օրվայ պաշարեղէնը գնել է, միայն նրա համար, որ մի յիմար պառաւ խորհուրդ է տուել և մի քանի ապուշներ բարձրաձայն ծիծաղել են փողոցում։ Եւ զայրոյթս եկաւ մանաւանդ, որ նա ամենից աւելի սոխ է գնել. ես տեսայ սոխի անհագին կոյտը, կծու, անպիտան ու գարշահոտ։ Անցայ միւս սենեակը։

—Գիտես ինչ, այ կնիկ, այն պառաւը յիմար է, ծիծաղողները՝ ապուշ, իսկ դու էլ դուր տեղն ես այդքան սոխ գնել, բնակարանի օդը թունաւորվել է այդ նզովված բոյսի հոտով։

—Ես սոխ չեմ գնել, դու երևակայում ես, հիւանդ չե՞ս...

—Բայց... կար... ես տեսայ...

—Այդ քեզ թուացել է... Ներվերդ լաւ չեն, հասկանալի է, այս անիծված օրերում...

Ես կարկամված յետ եկայ. իրօք սոխ չը կայ, սոխի հոտ էլ չը կար, օդն էր ծանր ու հիւանդոտ։ Մի՞թէ փոթորիկ է պատրաստվում. լուսամուտից նայեցի, երկինքը պարզ էր. նրա անսահման կապուտակը փռված էր ծիծաղկոտ ու գրաւիչ. ո՛չ մի ամպ, մառախուղի ո՛չ մի նշոյլ։ Ի՞նչ է այն, որ գալիս է այդպէս գաղտագողի դաւադիր կերպով. ի՞նչ է այն, որ վերից ճնշում է արճիճի պէս, բայց ոչ ոք չի տեսնում։

Չը գիտեմ, չը գիտեմ...

Կարծես տնքում է իմ ծանր հեքից, ինչպէս հիւանդ երեխայ և հոգուս մէջ մի մութ զգացմունք լալիս է, լալիս։

Ա. Ահարոնեան

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ

Սեպտեմբերի 25-ին

Չը նայած՝ որ լրանում է արդէն ներկայ քաղաքագլխի և քաղաքային վարչութեան անդամի ծառայութեան ժամանակամիջոցը և մենք գտնվում ենք նոր ընտրութիւնների այսպէս ասած նախօրեակին, բայց մինչև այժմ, հակառակ անցեալ քառամեակների, ոչ մի նախընտրական պայքար տեղի չէ ունեցել քաղաքային դումայի պաշտօնապէս հաւաքուած և երդւած նոյն մտիր ձայնաւորների կողմից, բացի մասնաւոր ու պատահական փոխանակութիւններից։ Ձայնաւորների վերաբերմունքի այս ընդհանուր միօրինակութիւնը, անշուշտ, չը պէտք է վերագրել այնքան նրանց անտարբերութեանը դէպի հասարակական ընթացիկ իրականութիւնը, որքան այն իրողութեանը, որ ներկայ նորընտիր կազմի մէջ նախ զգալի չափով նուազել է դիմադիր տարրի հակազդեցութիւնը, կազմելով միմիայն չնչին փոքրամասնութիւն, և երկրորդ ու աւելի հաւանականը՝ որ ձայնաւորները ընդհանրապէս ի նկատի չունենալով քաղաքագլխի պաշտօնի համար, բացի պ. Գեղամ Տէր-Գեւորգեանցից (թէև նոյնը չէ կարելի ասել քաղ. վարչութեան անդամի նկատմամբ), աւելի համապատասխան թեկնածու, կամենում են, երևի, իրանց նախագծած ձեռնարկութիւնների մէջ պահպանել որ և է զսպող սկզբունք կամ տակտ, յղկելով խոհեմութեամբ իրանց նախորդներից մի քանիսի սխալները։

Թէ ինչումն են կայանում այդ սխալները, որոնք սերտ պատճառական կապ ունեն նախընթաց քառամեակի ձայնաւորներից մի մասի քաղաքային վարչութեանը ցոյց տուած դիմադրութեան հետ, այդ մասին մենք ձեռնպահ ենք մնում խօսելուց, մանաւանդ որ դա կորցրել է իր նորութեան արժէքը։ Սակայն այժմ, երբ մենք դէմ առ դէմ կանգնած ենք տեղական մի խոշոր և կարևոր հարցի առաջ, որպիսին նոր քաղաքագլխի ընտրութիւնն է՝ կապւած քաղաքի չորս տարւայ բաղդի ու շահերի հետ, հարկաւոր է որոշել՝ թէ ինչ տեսակ քաղաքային գործիչ է մեզ հարկաւոր և ինչպիսի modus vivendi պէտք է դնել քաղաքային վարչութեան և ձայնաւորների ընթացիկ յարաբերութիւնների մէջ։ Մեզանում գրեթէ ամեն մի հասարակական գործ կապված է մի շարք անախորժութիւնների հետ։ Մեր տարուբեր ու երերուն մաքի օրերին, երբ մեր անկախ մտածողները քիչ են, իսկ միջնադարեան ալքիմիկոսները շատ, որոնք պահանջում են անիրագործելին դարձնել իրագործելի, դժուար է հաշտեցնել միմեանց հետ հասարակական գործի և հասարակութեան պահանջները։

Եթէ հասարակական գործիչը ներկայացնում է մի մտաւոր անկախութիւն, որի մտածմունքը մարմնացած համոզմունք է, իսկ կամքը՝ երկաթ և որոնցից զուրկ է մեր սինեկուրա որոնող հասարակական գործիչների մեծամասնութիւնը, այն ժամանակ նա, իբրև բարոյական վարձատրութիւն, ստանում է բռնապետ, բիւրօկրատ, դիկտատոր և այլն շնորհակալական յատկանիշները։ Եթէ մի գործիչ դէմ է, չը նայած մեծամասնութեան ցանկութեանը, քաղաքային անշարժ կալքերի գնահատական տուրքի նուազեցնելուն, խաբխուլ ու փլփլուկ տների կանգուն մնալուն, ապօրինի հողատիրութեանը, աճուրդների էժանութեանը, խանութների և տների առջևը քաղաքի հաշւով, փոխանակ սեփականատէրերի մայթելուն, մատգործների ու կառապանների սակագները բարձրացնելու փորձերին և այլն, դա ցոյց է տալիս միմիայն նրա անձնուիրութիւնը քաղաքային շահերին և ուրիշ ոչինչ։

Բայց ինչ. մենք ուզում ենք ունենալ գրադարան-ընթերցարան, դպրոցներ, հիւանդանոց, ժողովրդական տուն, լուսաւորութիւն, փողոցների կանօնաւորումն, սպանդանոց, ըդբօսավայրեր և այն քաղաքակրթական բարիքներ՝ առանց նախատեսելու այդ բոլոր սկզբնաւորութիւնների նիւթական ապահովութիւնը։ Ցանկալի է, որ քաղաքային դումայի ձայնաւորները ի նկատի ունենալով այս բոլորը, որ հետևանք է խնամական—անձնական և հասարակական հասկացողութիւնների շփոթումի, մտնեն ընտրողական գործին նախապատրաստված և խղճամիտ կերպով, մէջ բերելով իրենց լաւագոյն մտածմունքները։ Այսպիսի ժամանակ, երբ ապրելու բոլէն չը գիտենք՝ թէ մերն է, հարկաւոր է, որ քաղաքային ներկայացուցիչը իր վարչագիտութեան հետ լինի քաղաքի խելացի իրաւատէր և իր հեղինակութեամբ խնկական խաղաղարար ներկայ պայմաններում։

Ս. Իսահակեան

ՆԱՄԱԿ ՍԽԱՑԽԱՅԻՑ

Սեպտեմբերի 22-ին

Բագուի և Երևանեան նահանգների վերջին հայ-թուրքական ընդհարումները և արիւնոտ դէպքերը շատ տխուր և սարսեցնող տպաւորութիւն են թողնում մեր հասարակութեան վրա։ Ինչպէս յայտնի է, մեր շրջակայ գիւղերի մեծամասնութիւնը թրքաբնակ են (սիւննի) և համեմատելով տեղիս հայ ազգաբնակութեան հետ, թւով մի քանի անգամ աւելի են։ Կոտորածների սկզբի ամիսներում մեզանում ևս մաքերի շփոթումներ և երկիւղներ տեղի ունեցան, սակայն այժմ մեզանում բոլորովին խաղաղ են և համերաշխ։ Այս համերաշխութիւնը մի քանի պատճառներ ունի, որոնցից գլխաւորներն, իմ կարծիքով հետևեալներն են։

Այստեղի թուրքերը բոլորը սիւննի դաւանութեան են պատկանում և շիաներին չեն համակրում. նոյն իսկ, գոնէ առերես, այսօր դատափետում են նրանց այդ տմարդի արարքները. 2) Քաղաքումս մի հատ անգամ թուրք բնակիչ չունենք, բոլորը գտնվում են քաղաքից հեռու շրջակայ գիւղերում, և որովհետև թէ տնտեսապէս և թէ կենսական կերպով կապված են քաղաքիս հայերի հետ, ուստի չեն կարող տեղական հայերի դէմ խռովութիւններ սկսել և 3) մեր թուրքերի մէջ տիրում է խեղճութիւնը և անհամերաշխութիւնը միմեանց հետ, վստահութիւն չունեն իրար։ Այս և ուրիշ պատճառներով մեր թուրքերի մէջ առ այժմ խաղաղութիւն է տիրում։ Բայց և այնպէս չը պէտք է յուսալ, որ մեզանում ոչ մի խռովութիւն չէ կարող պատահել թուրքերի կողմից. այդ մասին ոչ ոք չէ կարող երաշխաւորել։ Ուստի անհրաժեշտ է մեզանում էլ ամեն նախապատրաստութիւն տեսնել։ Քանի որ Կովկասի ամբողջ հայութիւնը վտանգի մէջ է, պէտք է միշտ զգոյշ լինել և միջոցներ ձեռք առնել, որ մեզանում էլ խռովութիւններ չը լինեն։ Առաջին կոտորածներից յետոյ, ինչպէս յայտնի է, մեզանում էլ թիւրքերից և հայերից ընտրւեցին խաղաղացնող կօմիտէտի անդամներ և հոգաբարձուներ։ Անհրաժեշտ է, որ դրանք այսուհետև էլ լուրջ հսկողութիւն ունենան, որպէս զի ոչ մի առիթ կամ թիւրիմացութիւն տեղիք չը տայ ապագայում անախորժութիւնների այս երկու համերաշխ և խաղաղ տրամադրված տարրերի մէջ։

Ի դէպ. պէտք է ասել, որ մեր շրջակայ հեռու գիւղերում էլ երևացել են մանր աւազակային խմբեր, որոնք բաւականին վնասներ են տալիս շրջակայ գիւղացիներին։ Ի միջի այլոց անցեալ օրերը Աբասթումանից 10—12 վերստ հեռու գտնված «Խորոզ-դաղ» կոչված սարահարթից քշել տարել էին տեղացի Մանուկ Զօրպայեանցի բոլոր տաւարները թւով 64 հատ։ Սակայն, ինչպէս լսեցինք, իշխանութեան ձեռք առած միջոցների շնորհով կրկին գտնվել են, սակայն աւազակներին չեն կարողացել ձերբակալել։

Խ. Դ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, սեպտեմբերի 16 ին

Թոյլ տուէք խնդրեմ մի քանի խօսք ասել «Մշակի» № 181-ում զետեղված և այստեղից ուղղված մի երկու լուրերի մասին, որոնք անհիմն լինելուց զատ, անարդար մեղադրանք են բարդում տեղիս թեմական իշխանութեան և բարձր հոգևորականութեան վրա։ Թեմիս սրբազան առաջնորդ Աշոտ եպիսկոպոսի յատուկ ցանկութեամբ և առաջարկութեամբ շտապում եմ հաղորդել բուն իրողութիւնը ընթերցող հասարակութեանը։

Լրատուն գրում է. «Ագուլեցոց եկեղեցին դեռ պղծութեան մէջ է։ Ամարասի մասունքները դեռ թուրքերի ձեռքումն են։ Մի հոգևորական չը կայ, որ գիւղերում ժողովրդին մխիթարէ, խաղաղացնէ, ժողովրդի ցաւերին թարգման լինի։ Բոլոր մեղը թուրքերը հայերի վրա են գցում... գոնէ դպրոց էլ է բացէք և անմխիթար երեխաներին մխիթարեցէք»։

Նախ՝ Ագուլեցոց եկեղեցին պղծութեան մէջ չէ։ Առանց ուշադրութեան չէ թողնված թեմական իշխանութեան կողմից, քանի որ վաղուց են նոր դռներ պատրաստված և եկեղեցին ու բակը փակած յաճախորդների առաջ։ Առաջնորդի յատուկ կամքն է եկեղեցին թողնել նոյն անսրբված դրութեան մէջ, որպէս զի կառավարութեան կողմից քննիչը հնարաւորութիւն ունենայ անձամբ հաւաստիանալու, թէ ինչ կերպ են վարվել մահմեդականները քրիստոնեաների աղօթատան հետ և ինչպէս փորձել են արել հրդեհելու այն։ Եկեղեցու շուրջը զոհ է գնացել հրդեհին, ծխականները տեղափոխված են քաղաքի այլ մասերը։ Ոչ ոք սիրտ ու տրամադրութիւն ունի աւերակների միջով այդ եկեղեցին գնալու, ուստի և վաղուց կարգադրված է, որ ծխականների պէտոյքները հոգացվեն հարևան Ղազանչեցոց եկեղեցու։

Երկրորդ՝, ս. Գրիգորիսի աջը, որ թուրքերը տարել էին Ամարասի վանքից, վաղուց է յետ վերցրված, և ամսիս 8-ից յետոյ պահպանվում է առաջնորդարանում։

Երրորդ՝ անհեթեթ բան է պահանջել, որ հոգևորականները գաւառ երթէին և ժողովրդին մխիթարել կարողանային, քանի որ բանը բանից անցել է և խաղաղութիւնը վերականգնվել կարող է միմիայն բազկի, պետութեան զինուորների սուիններով։ Հաղորդակցութիւնը Շուշու շրջակայ ու հեռաւոր գիւղերում կտրված է և Շուշում կայացած խաղաղութիւնից յետոյ հայ և թուրք պատուիրակները շրջեցին գաւառում խաղաղութիւնը վերականգնելու ոչ այլ կերպ, բայց յիսունական և հարիւրական կօզակներով։ Սրբազան առաջնորդը կարող էր միմիայն շրջաբերական հրամաններով գործակալներին՝ ժողովրդին վրէժխնդրութեան կատաղութիւնից յետ պահելու և մխիթարելու. ինչպէս և եղաւ այդ։

Եւ չորրորդ՝ ծխական դպրոցները գաւառում վերաբանալու մասին վերոյիշեալ պատճառով արդէն իսկ բնականաբար խօսք լինել չէ կարող, քանի որ ոչ հաղորդակցութիւն կայ քաղաքի և գիւղերի մէջ և ոչ էլ նորանոր կոտորածների ահն ու սարսափը վերացած է, այլ տակաւին զինուորական դրութիւն է և մարդիկ գաւառում զբաղվել կարող են միմիայն ինքնապաշտպանութեան խնդրով։ Այլ է քաղաքում, ուր պահպանութեան համար զօրք կայ, ուստի և առաջնորդի և հոգաբարձութեան կողմից հնարաւորութեան չափ վաղ, սեպտեմբերի 1-ին փորձ եղաւ թեմական դպրանոցի վերաբացման գործն սկսելու։ Բայց ինչ կերպ վերաբերվեց այդ խնդրին քաղաքի ժողովուրդը. արդեօք յայտնի է այդ լրատուին, գիտէ՞ լրատուն, ո՞ր աստիճան յուզվեց հասարակ ժողովուրդը, երբ հոգաբարձութիւնը առաջարկեց քաղաքագլխին դատարկել դպրանոցի շէնքը զինուորներից և հնարաւորութիւն տալ տեսչին իր գործն սկսելու։ Յայտնի՞ է լրատուին, թէ ինչպէս ժողովուրդը խռնվեց առաջնորդարան և թախանձագին խնդրեց սրբազան առաջնորդին զիջանել և թոյլ տալ, որ զինուորները դեռ ևս մնան. «մենք առ այժմ ուսումնարան չենք ուզում» աղաղակներով։ Եւ սակայն դպրանոցի վերաբացման հոգսն առաջ տարվեց, արդէն ուսուցչական խումբ է կազմվում, աշակերտներ են ընդունվում սեպտեմբերի 5-ից սկսած և յոյս կայ, որ ամսիս վերջին դպրանոցը կը բացվի ու կըսկսէ ապրել իր սովորական կեանքով։ Ամեն նեղութիւն և զրկանք կրելով սրբազան առաջնորդի կարգադրութեամբ դպրանոցը վերաբացվում է հին շէնքի մէջ օգտվելով առաջնորդարանի և կոնսիստորիայի սենեակներից, մինչև որ հնարաւորութիւն լինի զինուորներին նոր շէնքից տեղափոխել ու դպրանոցը իր նոր շինութիւնը փոխադրել։ Եւ այս կատարվում է այն ժամանակ, երբ առաջնորդարանը լի է աղէտից փախած ընտանիքներով, որոնք ստիպված են այլ տեղ օթևան որոնելու։ Կարելի՞ է ուրեմն ասել. «գոնէ մի դպրոց էլ է բացէք և անմխիթար երեխաներին մխիթարեցէք»...

Նախանդամ կոնսիս. Ներսէս վարդ.

ՀԵՐՔՈՒՄՆ

Պետերբուրգի պարսից դեսպանատունը ուղարկել է մեզ տպագրելու հետևեալ հերքումը.

«Պարսկական Դեսպանատունը Պետերբուրգում դրականապէս հերքում է «Մշակ» լրագրի հաղորդած լուրը, որ արտատպել է «Наша Жизнь» թերթը սեպտեմբերի 14-ին, այն մասին, թէ իբր Նորին Մեծութիւն Շահը, երբ գեներալ Կօխանօվսկին զեկուցեց Նորին Մեծութիւն Շահին Կովկասի Փոխարքայի ռազմական մասի օգնական՝ գեներալ Շիրինկինի հեռագիրը 20 պարսկահպատակ աշակերտների սպանութեան լուրի սուտ լինելու մասին, բարեհաճել է ասել թէ «իմ կայսրութեան մէջ ես թոյլ չեմ տայ անկարգութիւններ և թոյլ չեմ տայ, որ նաև իմ երկիրը դառնայ ասպարէզ այնպիսի արիւնահեղ վայրագ դէպքերի, ինչպէս դարձել է Անդրկովկասը»։

Այդ հաղորդումը զուրկ է որ և է հիմքից, որովհետև Նորին Մեծութիւնը երբէք չէ բարեհաճել արտասանել վերոյիշեալ խօսքերը»։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մշակի» ներկայ համարը բաղկացած է $1^{1}/_{2}$ թերթից։

—

Հաղորդում ենք հետևեալ մանրամասնութիւնները սեպտեմբերի 25-ին Թիֆլիսում եղած ռմբաձգութեան մասին։—Երեկոյեան ժամը 7-ից մի քիչ անց քաղաքի զանազան մասերում նետեցին 9 ռումբ։ Առաջին ռումբը պայթեց Օրթաճալայում, Պոլտավեան կազակների հարիւրակի զօրանոցի առաջ։ Վիրաւորվեցին մէկ կազակ, 3 զինւոր և մի քանի անցորդներ, որոնց մէջ Յարութիւն Ղասաբեանը, որ այժմ Միքայէլեան հիւանդանոցումն է։ Վիրաւորվել են Միքայէլ Փարաջանովը, Սիսակ Սահակեանը և Սարգիս Խարաջեանը. դրանք թեթև վիրաւորված լինելով, Միքայէլեան հիւանդանոցում վիրակապվելով, ազատ արձակվեցին տուն։ Երկրորդ ռումբը նետվեց նոյն տեղում, բայց չը պայթեց։ Ձերբակալված են մի քանի անձեր, որոնց թւում մի պարսկահպատակ սարրի—Աւազ Արուշանով անունով, որը ռումբ նետողն է։ Դրանից յետոյ պայթեցին 4 ռումբեր Բրօսսէ փողոցում, III քաղաքամասում։ Այդ 4 ռումբն էլ նետված է սապեօրնի բատալեօնի կազարմայի ետևում գտնվող կազակների զօրանոցը։ Դրանցից վիրաւորվեցին 2 կազակ, որոնցից մէկը մեռաւ սեպտեմբերի լոյս 26-ի գիշերը Միքայէլեան հիւանդանոցում։ Կազակները դուրս են թռչում զօրանոցից և կրակ բացանում ռմբաձիգների վրա, որոնք վազելիս են եղել դէպի իրանց սպասող կառքը։ Ռմբաձիգներն ատրճանակներից կրակ անելով փախչում են, բայց մէկն սպանվում է տեղն ու տեղը. նրա մօտ գտնվում է մի ռումբ։ Իսկ մնացած երկուսը կառք են մտնում և փախչում, թեթև վէրք տալով կազակներից մէկին ատրճանակի գնդակով։ Կազակների գնդակներից վիրաւորվեցին կողմնակի անձեր էլ, ինչպէս լիւթերական պաստոր Մարկուս Միլլէրը, որ կրծքից 2 վէրք ստանալով, մեռաւ Միքայէլեան հիւանդանոցում, մէջքից ծանր վէրք ստացաւ և անցեալ օրը մեռաւ արքունական թատրօնի ըէժիսեօրի օգնական Միխայիլ Բօեարսկին, որ փողոցով անցնում էր՝ թատրօնի մօտերում, և նկարիչ Ալէքսանդր Փարմազովը, որ անց էր կենում նոյն փողոցով։ Զախարիյ Կօկօլօշվիլի և Կարապետ Գրիգորեան անուն անձերը թեթև վէրք են ստանում. սրանց ուղարկում են տուն, վէրքերը կապելուց յետոյ։ Բացի դրանից, Բրօսսէ փողոցում սպանվել են 3 անյայտ անձեր որոնց դիակները Միքայէլեան հիւանդանոցում են դրված։ Կազակների զօրանոցի մօտերը, Բրօսսէ փողոցում գիշերվայ ժամը 1-ին ոստիկանութիւնը գտաւ մի պատրաստված, բայց չը պայթած ռումբ։ Լսելով այդ իրար յաջորդող պայթիւնները, Փոխարքայի անձնական պահակի կազակները դուրս թափվեցին զօրանոցից՝ Երմօլովսկի փողոցում, որպէս զի գիտեն, թէ ուր և ինչ է կատարվում։ Զօրանոցի դիմացի մայթի վրայից մի անյայտ անձ ռումբը նետում է նրանց մէջ. այդտեղ եղած 12 կազակներից մէկը իսկոյն սպանվում է, իսկ 11-ը վիրաւորվում են—3 ը ծանր, միւսները թեթև։ Ինչպէս երևում է, ռմբաձիգն էլ վիրաւորված է, որովհետև արեան հետքերը և դրացի տան ծառաների վկայութիւնները ցոյց են տալիս, որ մի վիրաւոր անձ եկել, դրացի տան դուռը նստել և ապա գնացել մինչև Լաբօրատօրնի փողոց, ուր արեան հետքերն անհետանում են վրաց ազնուականների դպրոցի մօտերը։ Լաբօրատօրնի փողոցից Միքայէլեան հիւանդանոց տարվեց վիրաւորված մի անձ—Յովակիմ Սողոմոնեան անունով։ Ելմօլօվսկի փողոցում ռումբից վիրաւորվել է և մի 4—5 տարեկան երեխայ—մի կօնդիտէրի զաւակ, որ իր մօր հետ անցնում էր այդ տեղով։ Երբ Բրօսսէ փողոցում ռումբերը պայթում են, ասում են, որ Պրօսպէկտով անցնող զօրքի վրա կրակ են անում «Բրիստոլ» հիւրանոցի պատուհաններից և իբր թէ Անանօվի, Դօբրժանսկու և ուրիշների տների կտուրներից։ Զինւորները պատասխանում են նոյնպէս կրակով, բայց բարեբաղդաբար ոչ ոք չէ սպանվում կամ վիրաւորվում։ Պրօսպէկտի վրա զբօսնող հասարակութիւնը սարսափահար փախչում է դէս ու դէն. մի մասը մտնում է արքունական թատրօն և մասնաւոր տներ։ Սարսափը պատել էր քաղաքի ազգաբնակութեանը։ Կազակների կատաղութեանը չափ ու սահման չը կայ։—Սեպտեմբերի 26-ին երկրորդ Պալաւլինի փողոցում և Լաբօրատօրնի փողոցիկում գտնվեցին 2 ռումբեր, որ երևի դրել են այդտեղ պայթեցնելու համար եկած անձերը, երբ տեսել են, որ այդ մասերը շրջապատված են արդէն։

—

Քութայիսում, առհասարակ Գուրիայում և Վրաստանի զանազան մասերում վերջին ամիսները նկատվում է մի զօրեղ շարժում ազգաբնակութեան աշխատաւոր մասերի կողմից ազնուականութեան դէմ։ Մենք յաճախ արձանագրել ենք ժողովրդի, գիւղացիների կողմից արված կողոպուտների, հրդեհաձգութեան, սպանութեան և աւերածութեան փաստեր ազնուականների և դրանց կալուածների

դէմ։ Այդպիսի շարժման արդիւնք է և այն, որ սեպտեմբերի 22-ին Քութայիսի բանուկ փողոցներից մէկում անյայտ անձեր սպանել են վրացի ազնուական Մէձմարիաշվիլիին։

—

Անցեալ օրը Քութայիսի նահանգի Բաղդադա խմէրէլեան գիւղում ամբոխի և զօրքի մէջ ընդհարում է տեղի ունեցել։ Սպանված են 6 կազակ և 2 ձի։

—

Անցեալ օրը, սեպտեմբերի 26-ին Թիֆլիսի ժամանակաւոր գեներալ-նահանգապետ գեներալ-լեյտէնանտ Ժիլեայի՛ն ներկայացաւ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան կողմից մի պատգամաւորութիւն պարզելու այն պայմանները, որոնցով կարելի կը լինէր վերսկսել քաղաքային ինքնավարութեան գործունէութիւնը Թիֆլիսում։ Պատգամաւորութեան անդամներն էին—իշխան Ջերքէզով, իշխան Ա. Մ. Արղութեան-Երկայնաբազուկ, Ս. Յ. Զրէլաեվ, իշխան Ս. Միքէլաձէ, Ա. Ս. Բաբեան, Գ. Գ. Կիրակոսեան, իշխան Գ. Մ. Թումանեան և Յ. Մ. Դօլուխանեան։

—

«Հայաթի» վերջին համարում (№ 72) տպված է, «Կովկասի մեր հարևաններից վրացիների զարգացման և գրականութեան վրա մի հայեացք» վերնագրով մի երկար յօդուած, ուր շատ համակրական ձևով խօսում է վրաց խմացական, գրական, գեղարուեստական շարժման մասին։ Տպված է յօդուածի միայն մի մասը։ Յիշեալ յօդուածը սկսվում է հետևեալ տողերով. «Ինչպէս յայտնի է, Կովկասի մեր հայրենակիցներից մէկն էլ վրացի ժողովուրդն է, նկատի ունենալով վրացիների էլ հիւրասիրութիւնը, վեհանձնութիւնը, հաւատարմութիւնը, ողորմածութիւնը և ոչ-նամարդութիւնը, նրանց սովորութիւններն ու բարքերը, կարող ենք վճիռ կայացնել, որ նրանք մեծ առնչութիւններ ունեն մեզ՝ Թուրք ժողովրդի հետ։ Պատմական դէպքերը վերին աստիճանի կապում են մեզ. երբեմն վրացիները գտնվել են մահմեդականների (ուզում է ասել պարսիկների) և Թուրքերի տիրապետութեան տակ և երբեմն էլ Վրաստանի շրջակայքում ապրող Թուրքերն և խալամները վրաց իշխանների վարչութեան տակ են գտնվել։ Ահա այս պատճառներով մեզ մօտիկ այս հարևանների այժմեան զարգացման և գրականութեան մասին գոնէ համառօտ և ամփոփ տեղեկութիւններ ունենալ օգտից զուրկ չէ»...

—

Վրաստանի էկզարխը հաստատեց պրաւօսլաւնի սէմինարիայի մանկավարժական խորհրդի այն աքձանագրութիւնը, որով սէմինարիայի բոլոր գործադուլ արած աշակերտներն արձակվում են դպրոցից։

—

Վրաստանի և Իմէրէթի պրաւօսլաւնի սինօդային գրասենեակում, բացի արդէն մի անգամ արձանագրված դրամների կորուստը, բացվել է նաև նոր գողութիւն. պակասում է 12,477 րուբլու մի գումար ևս, որի մէջ է տպարանի կապալառու Ե. Ի. Խէլաձէի տուած 4,300 ր. գրաւականը։ Ինչպէս յայտնի է, արդէն ձերբակալված է այդ հիմնարկութեան գանձապահ Ա. Գ. Արտազեանին։

—

Երկուշաբթի, սեպտեմբերի 26-ին, վրաց թատրոնական խումբը սկսեց սէզօնը արքունական թատրոնում իշխ. Սումբաթովի «Դաւաճանութիւն» պիէսայով։ Դերասանների խաղը միջակ էր, իսկ տեղ տեղ շատ դանդաղ. Թատրոնում հասարակութիւն քիչ կար։

—

Ստացանք Ղզլ-Արվաթից, պ. պ. Ս. Մարտիրոսեանի և Խ. Բաղդասարեանի միջոցով, այդ քաղաքի հայ հասարակութեան մէջ հանգանակած—375 ր. 66 կ., որից 100 ր. ի նպաստ Նախիջևանի գաւառի և 275 ր. 66 կ., ի նպաստ Շուշու վնասված հայերի։ Ստացանք Ի. Բ. Կարգանովից Նախիջևանցիների օգտին 50 ր.։

—

Պետերբուրգում բոլոր ուսանողների վերջին ընդհանուր ժողովում որոշվել է բօյկօտի ենթարկել Ա. Վվեդենսկի, Կոնօվալօվ, սէնատոր Ֆօյնիցկի, Ժդանօվ, Գէօրգիեվսկի պրօֆէսօրների, Բօրօվիտինօվ և Բ. Նիկօլսկի պրիվատ դօցէնտների դասախօսութիւնները։ Իսկ Խօդսկի, Տուգան-Բարանօվսկի, Կարէեվ, Իսաեվ, Սեմեօվսկի և ուրիշ պրօֆէսօրների, որոնք քաղաքական պատճառներից ստիպված հեռացան պրօֆէսօրական կազմից, խնդրել նորից դասախօսել, վերադառնալով իրանց պաշտօններին։

—

Սմոլենսկ քաղաքից տիկին Սօֆիա Դանիէլբէկեանից ստացանք 10 րուբլի, որի գործադրութեան մասին տիկինը այն միտքն է յայտնում, թէ պէտք է հրատարակել մի ժողովածու Թուրք-հայկական արիւնահեղ ընդհարումների ժամանակ ընկած նահատակների յիշատակին։ Մեր ընթերցողները գիտեն, որ մենք արդէն ունենք մի գումար պ. Գ. Ջալխուշեանի գրքերից գոյացած, որ յատկացրված է այդ դէպքերը տպագրական խօսքի միջոցով լուսաբանելու գործին։ Այդ 10 րուբլին ևս կցեցինք այդ գումարին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս, 20 օգոստոս, 1905

Ռումբի ալ տաղտկացուցիչ դարձած քննութիւնը կը շարունակէ միշտ միեւնոյն պայմաններուն մէջ։ Բարձր դատարան մը կազմուած է քանի մը դատաւորներու և կարգ մը բարձր լրտեսներու մասնակցութեամբ, որ կը գումարուի Եըլտըզի մօտ նախորդ հանրային պարտէզին մէջ շինուած համբաւաւոր ցուցահանդէսի սրահին մէջ։ Այն ցուցահանդէսին՝ որուն հասոյթը յատկացուած էր հելլենական պատերազմին մէջ մեռած և վիրաւորուած զինուորականներու որբերուն և զաւակներուն և որմէ կուտ մը չը տեսան մինչև այսօր վերոյիշեալները։ Այս դատարանին առջև կը խօսի ու խօսի Պելճիգացի Ժօրիսը որ արդէն վստահ թէ իրեն վնաս մը պիտի չհասնի, վերին շրջանակներու մէջ տիրող փափաքին համեմատ գործը կը ծանրացնէ օտարազգիներու, հայերու և ուրիշ ոչ-իսլամ տարրերու վրա։ Ժօրիս, որ իր վկայանին մէջ ունի իր իրական կամ կարծեցեալ մասնակցութեան ներողագիր և 300 ոսկիները զորս նուիրած են իրեն, խօսեցնելու համար, ապահով տեղ կը գտնուին։ Այս սիրուն վարպետորդին հիմա անիշխանական գաղափարներու տաճիկ դիմադրութեանց վրայ առաջ բերած ազդեցութիւնը ուսումնասիրելու վրայ է շատ հաճոյալի կերպով։ Պէտք է տեսնել թէ որքան կը յուզուին սպիտակամօրուս դատաւորները, երբ Ժօրիս իրենց անիշխանական սկզբունքներու դաս մը կուտայ, կայսրութիւնը, դատաւորութիւնը և բոլոր կազմակերպութիւն մը բացատրող ուրբիւն-ները ծաղկելով։ Պելճիգական դեսպանատան երկրորդ թարգման Պրն. Մարկէթիչ դժուար վայրկեաններ կանցնէ յաճախ՝ երբ դատաւորները լսածին պատշաճ զինքը կը դիտեն։ Արտակարգ դատարանին անդամներուն մէջ կը գտնուին համբաւաւոր Նէճիպ Մէլհամէ և ուրիշ ճարպիկ Սուրիացի մը՝ հեռագրատան ժողովին անդամներէն՝ Ճորճի էֆէնտի։ Ասոնք դատարանին միակ ֆրանսագէտ անդամներն են, որովհետև կուզեն իրենց հաւատարմութիւնը ապացուցանել, ամբաստանեալը կարելի եղածին չափ շատ խօսեցնելով, շատ անգամ պատկառ կըլլան որ Ժօրիսը դատաւորներուն համար ամենէն անախորժ բաները ըսէ։ Դատարանին կը մասնակցի նաև Նազիֆ Սիւրիւրի պէյ որուն մասին ուրիշ առթիւ խօսեցայ. սակայն բուն քննութիւնը հոն չէ որ կը կատարուի։ 15 օրէ ի վեր կառավարութիւնը ձերբակալած է ասկէ երկու տարի առաջ Եգիպտոս ապաստանած Ահմէտ Ճելալէտտին փաշայի ագարակին տնօրէնը և քանի մը ըսպասաւորները։ Վերջերս խուզարկութիւններ կատարուեցան կայսերական Թիկնապահ Արիֆ պէյի տունը. ինչպէս յայտնի է, Արիֆ պէյ Բարիզ կը գտնուի վեց ամսէ ի վեր։ Յիշեալին քեռայրը՝ Մուստաֆա պէյ՝ որ Պէշիկթաշի Թաղապետութեան նախագահն է, ձերբակալուած է։ Ձերբակալուած է նաև Թնդանօթաբանի ժողովին անդամներէն Սուլէյման փաշա։ Ասոնք գլխաւորներն են միայն այն հարիւրաւոր մահմետականներուն, որոնք այժմ բանտերուն մէջ կը չարչարուին։ Ընդհանուր կարծիքը սա է թէ այս գործին մէջ օտարազգի գործիքներ կրնան գտնուած ըլլալ, սակայն բուն պետերը, այսինքն՝ անոնք որ վինած են այս գործիքները, մահմետականներ են։ Կրնայ ըլլալ որ հիմա ձերբակալուած անձերը բոլորովին անպարտ ըլլան, սակայն ասիկա պատճառ մը չէ որ գործին հեղինակները՝ մութին մնացած՝ միշտ մահմետականները ըլլան։

Իզմիրի դէպքին վրայ, որուն մէջ քիչ մը ճշմարտութեան քով խիստ շատ ստախօսական խեղկատակութիւն գտնուիլ կը թուի խառնութիւնները աւելցած են Հայոց դէմ։

Անհասկանալի և կատարելապէս ծիծաղելի խուզարկութիւններ Կ. Պոլսոյ մէջ տեղի ունեցան քանի մը ծթրած պահպանողականներու տունը, ինչպէս են Հարենց, Երուանդ Փափազեան, են։ Հայերու վրայ կասկածները աւելանալէ ի վեր մեծ պատուի վրայ է, եր ազգին յաւիտենական ամբաստանիչ, Նշանաւոր լրտես Անտօն Քէօչէօղլու, որ անցեալ օր նոյնիսկ կայսերական ունկնդրութեան արժանացաւ. tel maitre, tel valet.

(«Ազատ բեմ»)

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Թիւրքիան և Գերմանիան.—Թէ ինչ աստիճան Գերմանիան և գերմանական մամուլը նուիրված են սուլթանական բռնապետութեան, ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ. բաւական է յիշել 95—96-ի աշխարհաստան կոտորածների ժամանակ Թափուական Վիլհէլմի՝ եբր եղբայրական նշան՝ «Կարմիր սուլթան»-ին ուղարկած լուսանկարը։ Բայց ահա թէ ինչ ամեն ենթադրութիւնից, ամեն երևակայութիւնից անցնում է։ Համիդի գահակալութեան 30-րդ տարեդարձին, գերմանական մամուլը փառաբանեց սուլթանի գերմարդկային յատկութիւնները. այդ մամուլի յայտնի ու ազդեցիկ օրգաններից մէկը՝ «Berliner Tageblatt»-ը գրեց հետևեալը. «Որքան որ Թիւրքիան կարիք ունենայ ամրոցների, մարտանաւերի, երկաթուղիների, զէնքերի, ռազմամթերքի, հեռախօսի, ելէքտրաքարշերի և այլն, գերմանացիների համար աշխատանք և գործ չեն պակասի։ Բայց այս բոլորի համար հարկաւոր է, որ երկրում կարգը պահպանվի. և այս պատճառով յանուն մեր և սուլթանի շահերի՝ բարեմաղթում ենք և ցանկանում, որ սուլթանին աջողվի ջախջախել այն բմբոսացումները, որ պատառ պատառ են անում կայսրութեան ներքին մասերը»։ Անբարոյականութիւնը, մտքի և զգացումների պոռնկութիւնն էլ պէտք է որ մի չափ ու սահման ունենայ...

Կրետէ. Եւրոպական պաշտպան պետութիւնների յամառութիւնը՝ գոհացում չը տալ կրետացի ապստամբներին, ամեն օր աւելի ևս ծանրացնում է այժմ կատարեալ ապստամբութեան մէջ գտնվող կղզու թշուառ դրութիւնը։ Ֆրանսիական մասի բնակչութիւնը, որ մինչև այժմ հանգիստ էր, միանում է ռուսական, անգլիական և իտալական մասերի ապստամբներին։ Դժգոհութիւնը աւելանում է և իշխանի դէմ, և իտալացի օֆիցէրների հրամանատարութեան տակ գործող ժանդարմերիայի դէմ, և՛ առհասարակ պետութիւնների դէմ։ Այն վերջին գիւտը, որ արել են օտար հիւպատոսները ժողովրդական համակրութիւնը շահելու բնաւորութիւնը չունի երբէք։ Նրանք աշխատել են հակա-յեղափոխական մարմիններ ստեղծել մի ինչ-որ Լիօնակիսի ղեկավարութեան տակ, և ամեն մարդ հանգիստ եղաւ Կաստէլլիում այն տարօրինակ բանին, որ ռուսական ծովային զօրքերը՝ Շրաբրու Թնդանօթակրի օժանդակութեամբ, գործակցեցին Լիօնակիսի հրոսակախմբերին. ապստամբները յետ մղվեցին։ Բայց կարգի պաշտպանները, հաւաքված կղզու ամենաստոր տականքներից, նուազ հեռոս հանդիսացան, երբ Նէապօլիսում և Կիսամօյում, ստիպված եղան կռւել ապստամբների դէմ առանց իրանց մօսկովեան դաշնակիցների, երբ իրանցից 40 հոգի սպանվեց և 12 գերի բռնվեց, աւելի խոհեմութիւն համարեցին նահանջել, և իրանց պետը օրինակը տուեց նրանց փախչելով դէպի Կանէա, մի փոքրիկ նաւակով, որը հալածում էին ապստամբների նաւակները։ Պետութիւնները, ուշ կամ կանուխ, ստիպված են ընտրել երկու լուծումներից մէկը. ընդունել կղզու վարչական և ֆինանսական միացումը Յունաստանի հետ, ի պահանջել հարկին սուլթանի գերիշխանութեան տակ, որը այժմ արդէն անուանական է, կամ ճնշել ապստամբութիւնը։ Երկրորդ դէպքում պէտք է ուղարկել 20—40 հազար զօրք. բայց կան պետութիւններ, որոնց պարլամենտը բացարձակ պիտի մերժէ վճարել ծախսերը մի այնպիսի արշաւանքի, ուր շատ թանգ պիտի նստէր դաշնակից Եւրոպայի անօգուտ և գարշելի յաղթանակը մի ափ մարդկանց դէմ։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

27 սեպտեմբերի

ՊԱՐԻԶ, 26 սեպ։ «Jour» լրագիրը, քննելով Ֆրանսիական քաղաքականութիւնը, բնական է գտնում Ֆրանսիայի դաշնակցութիւնը Ռուսաստանի հետ և նրա բարեկամութիւնը Անգլիայի և Իտալիայի հետ։ Իսկ միւս պետութիւնների հետ Ֆրանսիան կարող է և պարտաւորէ կորեկտ յարաբերութիւններ պահպանել։ Ֆրանսիական քաղաքականութիւնը ոչ ոքի չէ սպառնում, բայց նա ոչ ոքի էլ չէ ենթարկվում։ Եթէ ընդհարում ծագի Ֆրանսիական երկրից դուրս, բանակը և նաւատորմը պէտք է ծառայեն միայն ապահով պահելու երկիրը և անկախ նրա քաղաքականութիւնը։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ, 26 սեպտ.։ Վաղը նշանակված է պաշտպանութեան արձանի հանդիսաւոր օծումը։

ՍԱՐԱՏՕՎ, 26 սեպտ.։ Հոգևոր հայրերի ժողովը Հէրմօգէն եպիսկոպոսի նախագահութեամբ՝ անհրաժեշտ ճանաչեց յանձնարարել հոգևորականութեանը, մանաւանդ գիւղականին, ազգաբնակութեանը ծանօթացնել Պետական Դումայի նշանակութեան հետ և եռանդուն մասնակցութիւն ունենալ ընտրողական ագիտացիայի մէջ, որպէս զի ընտրվեն վստահելի անձեր։

ԲԵՐԼԻՆ, 26 սեպտեմբերի։ «Matin» լրագրի մերկացումները Դէլկասէի երևակայական համաձայնութեան մասին Անգլիայի հետ ֆրանսգերմանական պատերազմի դէպքում՝—հնարովի են։

27 սեպտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Բարձրագոյն ըէսկրիպտ կոմս Վիտտէի անունով. «Կոմս Սէրգէյ Իւլիևիչ. «Ռուսաստանի խաղաղ բարգաւաճման մասին անխոնջ հոգածութեան մէջ, Ես համաձայնութեան տուեցի ընդունել Հիւսիսային Ամէրիկայի Միացեալ-Նահանգների բարեկամական առաջարկութիւնը ռուս և եապօնական լիազօրների տեսակցութեան մասին պարզելու համար երկու կողմից ևս բազմաթիւ զոհեր տուող երկարատև պատերազմի բոլոր թշուառութիւններին և սարսափներին սահման դնելու հնարաւորութիւնը։ Իմ վստահութեամբ ձեզ վրա դրված էր յանձնարարութիւն ուղևորվել Միացեալ-Նահանգները որպէս Իմ առաջին լիազօր և եապօնական առաջարկութիւնների ընդունելութեան դէպքում՝ բանակցութիւններ սկսել խաղաղութիւն կապելու մասին Իմ ճշտօրէն նախագծած հիմքերի վրա։ Որպէս նախնական պայմանների մանրամասն քննութեան ժամանակ, նոյնպէս և խաղաղութեան դաշնագրի վերջնական մշակման ժամանակ դուք փայլուն կերպով կատարեցիք ձեր առաջիկայ խնդիրը, գործելով հաստատակամութեամբ և Ռուսաստանի ներկայացուցչին պատշաճ արժանաւորութեամբ, դուք ձեռք բերիք արդարացի զիջումներ, ապացուցանելով այն պայմանների անընդունելի լինելը, որոնք կարող էին վիրաւորել ռուս ժողովրդի հայրենասիրական զիտակցութիւնը կամ վնաս հասցնել հայրենիքի կենսական շահերին։ Ընդունելով պատշաճաւոր չափով հակառակորդի ձեռք բերած աջողութիւնների հետևանքները, դուք մերժեցիք սակայն, հետևելով Իմ ցուցմունքներին, պատերազմ վարելու համար ծախսերի վճարումը ինչ ձևով էլ լինէր նա, մի պատերազմի, որ Ռուսաստանը չէ սկսել, և համաձայնվեցիք միայն վերադարձնել Եապօնիային մինչև 1875 թիւը նրան պատկանող Սախալինի հարաւային մասը։ Այդպիսով ընդհանուր բարօրութիւն աջողութեամբ աւարտվեց խաղաղութեան վերականգնման գործը Հեռաւոր Արևելքում։ Բարձր գնահատելով ձեր ցոյց տուած հմտութիւնը և պետական փորձառութիւնը և ի վարձատրութիւն ձեր առաջնակարգ մեծ ծառայութեան հայրենիքի առաջ շնորհում եմ ձեզ Ռուսական կայսրութեան կոմսի արժանաւորութիւնը։ Մնում եմ առ ձեզ անփոփոխ բարեհաճ»։ Իսկականի վրա Նորին Մեծութեան Սեփական ձեռքով գրված է. «Եւ անկեղծ շնորհակալ ՆԻԿՕԼԱՅ»։ Պետերհօֆ, 1905 թուի սեպտեմբերի 25-ին։

ԲԵՐԼԻՆ, 17 սեպտեմբերի։ Գերմանական քաղաքների ներկայացուցիչների կօմիտէտը Բերլինի օբէր-բուրգօմիստրի նախագահութեամբ քննում էր միջոցներ մսի թանգութիւնից առաջացած կարիքները թեթևացնելու համար։ Առ այժմ որոշեցին հասարակական ընթրիքներ սարքել կարօտեալների համար։

ՊԱՐԻԶ, 27 սեպտեմբերի։ Շէյդէրի և Կրէզօի գործարանները էլլինգից իջեցրին առաջին կարգի ականանաւը, որ նշանակված է Թիւրքիայի համար։

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ, 27 սեպտ։ Մամուլի ներկայացուցիչների Տաֆտայի տուած խօսքերի համաձայն՝ Միացեալ-Նահանգների ափերը այնքան լաւ են ամրացրված, որ պատերազմի ժամանակ որ և է երկու պետութիւնների միացեալ նաւատորմեր կարող կը լինեն մտնել Ատլանտեան ովկիանոսի նաւահանգիստներից որ և է մէկը միայն մառախուղի օգնութեամբ։—35 միլիոն ֆրանկ է յատկացված փորձեր անելու համար ստորջրեայ մակոյկների, ականակիրների և մի նոր կատարելագործված սիստէմի հետ, որի շնորհով մի մարդը կարող կը լինի միանգամից արձակել բատարէայի բոլոր թնդանօթները։—«Վիկտորիա» շոգենաւով եկած ճամբորդները, որոնց թւում էր և յայտնի զինուորական թղթակից Կօլլինսը, պատմում են, որ ծովապետ Տօգոյի ծովապետական «Միկասա» զրահակիրը օդը հանվեց իր սեփական օֆիցէրների ձեռքով, որովհետև կօմանդան ապստամբել էր։

ԲՈՄԲԵՅ, 27 սեպտ: Պալիթեցին բանւորների մէջ լուրջ խռովութիւններ. Նրանք սպառնում են կործանել այն անձերի գործարանները, որոնք բանւորները աշխատանքները շարունակելու։ Բանւորները պահանջում են պակասեցնել աշխատանքի ժամերը։ Շարժումը համել է Գանեն, ուր այժմ են մանուֆակտուրական պրանքները։

ԲՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ, 27 սեպտ: Երկաթուղու բանւորների գործադուլը պատճառով, քաղաքում պատերազմական դրութիւն է հրատարակւած։

ՏՕԿԻՕ: Տօկիօյի ծոցում հոկտեմբերի 2-ին կատարվելիք ծովային զննութեան ժամանակ ներկայ կը լինեն համարեա բոլոր եւրոպական պետութիւնների նաւերից ներկայացուցիչներ։ Ներկայ են լինելու նաւօրնան բոլոր նաւերը, որոնք մասնակցել են պատերազմին, նոյնպէս և բոլոր օտարական մարտանաւերն ու փոխադրականները։

Կ. ՊՈԼԻՍ, 27 սեպտ: Սուլթանին ներկայացրին շնորհակալական նամակներ, ստորագրւած Պէյրութի եւրոպական զանազան ազգութեան փաստաբանների անունից, անձերից, մանաւանդ այն Թաղերի անձերից, որոնք գաղթում են երէտերի հիւրանոցի «Մէրկ Պիկ» լօժատնից Պօրտանին և աւստրիական հիւանդանոցի շուրջը. այդ նամակները վերաբերում են այն ուղերին, որոնք սպառնում էին այդ Թաղերի բնակիչների կեանքին։ Այդ նամակներում շնորհակալութիւն են յայտնում այն քաղաքավարութեան և զգուշութեան համար, որ գործ էր դնում բարձրագոյն լանձնաժողովը խոլերայութեան ժամանակ իւրեր փառա չը պառանելու համար։ Ցրւած կլուբում, և մինչ այժմ, գտնւել է մի մեծաքիւղ ուսեց 50 կիլոգրամ ծանրութեամբ (մօտ 3 փութ)։ Որովհետև այդ կլուբում են հաւաքւում բոլոր զեղչաւորները, քաղաքագետները և անունին եւրոպացիները, ուրեմն պէտք է երեւակայել, թէ ինչ հետեւանքներ կունենար եթէ պայթեր այդ ռումբը։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՑԱՅՏՆՈՒՄ Է

Թիֆլիս, «Աշխատւոյն» խմբագ. հետեւ: Ինչ մենք որ անել ենք մէջերինք ժամն, այժմ դուք էք մեզ սուտ. գուսարի կարտանն գիրն եւ վառ չէ անձնապատեան մէջ. Այրոց՝ համապարկութեան փառք է ստանում,—այնպէս էք վճռել գուք: Օ՛, մենք զիտենք որ «Աշխատւոյն» և ամբողջ հայ համաստրօլութեան մի և նոյն են: Այդքան մեծամտութիւն, և մի և նոյն ժամանակ այդքան խոնարհութիւն՝ նոյն իսկ անձնասպանութեան համար մէջ... Ինչևէ մենք էք ձեր համար աշխարհական, ինչևիցէ եւ վարկեցէք...

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ
Կայսերական Թատրոնների արտիստ Լ. Դոնսկոյի մասնակցութեամբ
Այսօր, չորեքշաբթի, սեպտեմբերի 28-ին, կը ներկայացւի
ԵՎԳԵՆԻ ՕՆԵԳԻՆ
օպեր. 3 գործ. 7 պատկ. երաժ. Չայկովսկու մասնակցութեամբ տ.տ. Աբրիկոսովա, Միշեցկայա, Բուլոնա, Կարպովա, պ.պ. Կարելին, Գոլոսով, Սոկոլսկի, Զիստովսկոյ, Դոմաշենկո, Փիլիպով, Շէլին։
Գները կը լինեն բարձրացրած։ պ. Բենեֆիս
Տոմսերը երեկոյեան ժամը 8-ին
Վաղը, հինգշաբթի, սեպտեմբերի 29-ին կը ներկայացւի «ՏՐՈՒԲԱԴՈՒՐ» օպեր 4 գործ. 6 պատկ., երաժ. Վերդիի Թատրի. Դուստերը։ Տոմսերը ծախւում են։

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
Մ. Գ. Տէր-Առաքելեանց
Ընդունում է հիւանդներին ամեն օր առաւօտեան ժամը 9—3 և երեկոյեան ժամը 3—6, Երեւանեան հրապարակ, տուն Աբրոնեան, բնակարան Լալայեանցի բնակարան։

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Մ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ
Նախկին օրդինատօր Մօսկվայի համալսարանի կլինիկայի
Վերսկսեց ընդունելութիւնը յատկապէս միզանցքասեռական, սիֆիլիսի և կաշու հիւանդութիւններ ունեցողների։ Ընդունելութիւնն ամեն օր՝ 10—11 ժամին առաւօտեան և 5—7 ժամին երեկոյեան։ Բուլւարի փող. № 1, «պօժարնի կօմանդի» դիմացը. տելեֆօն № 11. (ա. օ.) 8—10

Մի օրիորդ որ աւարտել է Հայոց Մարիամեան դպրոցը և գիմնազիա, պարապել է ուսուցչութեամբ, փնտռում է ուսուցչուհու պաշտօն հայ դպրոցներում։ Հասցէն, Шуша, Шушаникъ Меликъ-Осепянъ. 2—4

Նոր-Բայազետի գաւառում Նոր-Բայազետ ու նրանից հոտ գիւղերում նոր բացվելիք հայոց դպրոցի համար աւարտել է միջնակարգ կրթութեան ուսուցիչ. պայմանները մասին դիմել Թեմական քան. Տէր-Պետրոսեանին։ Նոր-Բայազետ, 1—4

Նախկին վարժուհի, ցանկանում է ձեռագործի, գծագրութեան և գեղագրութեան դասեր ունենալ հայոց ուսումնարանում. դիմել Дербентъ, Елизаветѣ Іоанисянцъ. 1—2

Կաղզուանի երկսեռ դպրոցի համար հարկաւոր է մի փորձառու ուսուցիչ։ «Ներսիսեան կամ Ճեմարանաւարտ»։ Պայմանների մասին դիմել Кагызманъ Сагателу Кананянцъ. 1—4

Կաշկանդված անձնակենք
„ՆԻ-ԵՕՐԿ“
Թիֆլիս քաղաքի կենտրոնում, Գօլովինսկի պրօսպեկտի վրա, տօն ամեն անաւսկ հիւրանոցներ, պալատներ, պատսպարան, արգամակներ և կահոյքներ, երաժշտանոց և պարտիզական հրապարակներ։
Սենեակները արժում են օրով և ամսով. օրով՝ սկսած 75 կոպէկից մինչև 7 րուբլի, երկեակի խոհանոց, քաղաքային և հեռաղակի դատախտակներ։ Հատարների ունեն լաւ վանքեր և դուռ։
1—1 Տէր Ա. Գ. Կօկոյա

Ղարաբաղի Թեմական հոգևոր ԴՊՐՈՑԻ համար հարկաւոր է ուսուցիչ համալսարանի պատմական, եղբօրական բաժնի ատեստատ մի պարոն, որ ցանկան ստանձնել ընդհանուր և ռուսաց պատմութիւն, ինչպես և ռուսաց լեզու, կրկնորդաց և վերջապես դասարանների համար, ընդամենը շաբաթական քսան ժամ՝ տարեկան հազար հարիւր րուբլի ռոճիկով։ Ցանկացողները Թող դիմեն ինձ՝ Շուշի։ Տեսուչ դպրանոցի Ներսէս վարդապետ 1—3

Մի հայ երիտասարդ, որ սառը տարուց ի վեր ծառայել է գործարանական գրասենեակում՝ Մոսկվայում հաշւապահի պաշտօն է որոնում։ Հասցէ. Թիֆլիս, պատասխանը «Մշակ»-ի № 951 ստացաթղթեր ներկայացնողին։ (5) 1—2

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ և ՂԱՆԳԻԶՈՒՐԻ գաւառները գնալու համար երեք ամիս ժամանակով

Պահանջվում են Բժիշկներ
և ՖԵԼԴՇԵՐՆԵՐ
Ռոճիկ կը տրվի բժիշկներին՝ ամսական 300 րուբլի, ճանապարհածախս 50 ր., ֆելդշերներին՝ ամսական 70 ր. և ճանապարհածախս—25 ր։ Դիմել մինչև սեպտեմբերի 15-ը Բժիշկ. Սանիտաննին (Ново-Бебутовская. д. № 1)

Կենտրոնական զբօսավայրում, Թիֆլիսում, վաճառւում են հետևեալ գրքերը.
Աշուղներ. Սարդարի, օրիորդութիւն 5 արար. գ. 30 կ. ձ.ծ. 13 կ. Շնորհ, պատկեր, 30 կ. ձ.ծ. 13 կ. Թոլագանջակներ, պատկեր, 10 կ. ձ.ծ. 11 կ. Թոմանեանցը, 30 կ. ձ.ծ. 13 կ. Բէրպալ Ասպեկը, 25 կ. ձ.ծ. 11 կ. Բօռ-Երկիր, վէպ, 30 կ. ձ.ծ. 13 կ. Օռլաձե, ողբեր 3 արար. 1 ր. ձ.ծ. 20 կ. Երկիրի ժողովածու, հ. ա. 1 ր. ձ.ծ. 20 կ., բ. հատոր 1 ր. ձ.ծ. 20 կ., գ. հատոր 1 ր. ձ.ծ. 20 կ., և. հատոր 1 ր. ձ.ծ. 20 կ., զ. հատոր 1 ր. ձ.ծ. 20 կ.։ Անեւ Կարապետ, 1 ր. ձ.ծ. 25 կ.։
Միմնում բոլոր գրքերը պահանջողները Թիֆլիսում ստանում են 10% զեղչ, իսկ առաքման ծախսերը պէտք է հոգեն իրենք. փողերին պէտք է զիջողական ուղարկել (չ) 8—10

Գ. ԵԱ. ԱՒԱՐՔԻՍԵԱՆՆԵՐԻ ԱՅԳԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ
Ծախւում է պղտակեն ծառեր պտղատվանները, ուտանկում և կրկնավուտեան տեսակներ։ Հասցէն ст. Скра З. Ж. Д.. Авсаркисову. Կատալոգն ուղարկվում է ձրի (չ) 2—5

Լոյս տեսաւ
ԴԱՍԱԳԻՐՔ ԿՐՕՆԻ
Ս. ՏԱՐԻ
Աշակերտների յարմարութեան համար հայերէնից ռուսերէն բառագրքով։
Գինը 20 կոպ.
Դիմել Ставрополь (губ.) священнику Саку Терь-Ованесьянць. 12—15

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ վարչութիւնն յայտնում է ի գիտութիւն հայ բարեգործների, որ ընկերութեան խնամքի յարկի տակ կենդ. Նախընթացի որբանոցում մաստաոր բարեգործները խաւել և տեսնել ընդունելով են 6—12 տարեկան որբ աղջիկներ։
Որբանոցներ որբի համար վճարվելու է տարեկան 160 րուբլի։ Որբը Մայրս է բարեգործի հայեցող մինչև իր հասակը, երբ ընդունել կը լինի ինքնուրույնութիւն։
Նոյն վարչութիւնը խնդրում է այն անձանց, որոնց պէտք են զանազան սպասաւորներ, ծառայողներ և պաշտօնեաներ, դիմել ընկերութեան գրասենեակը (Абасъ-Абадская площ. № 7. տուն ընկ.), որ կարող է յանձնարարել վերջին այնպիսիները ընդունողների դրամ ամբողջ հաստատութեան անձինք 2—5

ՑԻՆԱՆԱՑԻ ՄԻՒՆՏԱՐՈՒԹԻՒՆԻՆ ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ
ՁԻՒԹԻՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
Նոյն ակտի անձանց համար
(Баку, Прачешная, домъ Терь-Ованесова)
Կուրսերի նպատակն է տալ ունկնդիրներին մասնագիտական, եւ ռուսերէնան կրթութեան եւ պատրաստել նոյնս համապատասխան։ Աւարտողները ստանում են ատեստատ։
Կուրսերում աւանդվում են 1) Առեւտրական Թուաբանութիւն և Թուաբանութիւն հաշիվի վրա. 2) Հաշւապահութիւն պրակտիկական, գործարանական, առեւտրական և բանկային. 3) Առեւտրական Թղթակցութիւն. 4) Առեւտրական տնտեսագիտութիւն. 5) Առեւտրական և մուրհակային օրենքներ. 6) Գեղագրութիւն և արագագրութիւն (ստենոգրաֆիա). 7) Ուսուցումը կրող մեքենայի վրա։ Ուսումն սկսվում է սեպտեմբերի 20-ից։ Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից՝ ամեն օր կուրսերում առաւօտեան ժամը 9-ից մինչև 12-ը և երեկոյեան 4-ից մինչև 7 ժամը։
Կուրսերի կանոնադրութիւնը (уставъ) և մանրամասն ծրագիրը (программа)—արժում է ուղարկվում են ձրիաբար։ Շատ յաջողակագրութեամբ դիմում են Баку, учредителю ком- (չ. կ.) мерческихъ курсовъ А. И. Терь-Каспарову. 25—30